

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää viittomistoa

Emmi Christensen

Viittomakielentulkin ko. (240 op)
Arvioitavaksi jättämisaika 11/2013

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielentulkin koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Emmi Christensen	Sivumäärä 56 ja 10 liitesivua
Työn nimi Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää viittomistoa	
Ohjaava(t) opettaja(t) Zita Kobor-Laitinen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Seta ry, Aija Salo & Marita Karvinen	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millaisia viittomia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat äidinkieleltään viittomakieliset käyttävät viittoessaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä asioista. Kerätyn aineiston pohjalta luotiin viittomakielinen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvä termistö. Työn tilaaja Seta ry hyödyntää video- ja tekstimateriaalia sisältävää termistöä julkaisutakseen verkkosivuillaan erityisalaansa liittyvän termistön suomalaisella viittomakielellä. Työn tilaajan edustaja toimi asiantuntijana termejä valittaessa ja määriteltäessä.</p> <p>Aineisto kerättiin strukturoidulla haastattelulla neljältä viittomakieliseltä seksuaalivähemmistöön, sukupuolivähemmistöön tai molempiin kuuluvalta informantilta. Haastattelussa kysyttiin vastineita suomenkielisille termeille kuvien ja määritelmien avulla sekä avoimilla kysymyksillä. Vertailuaineistona käytettiin suomalaisen viittomakielen sanakirjoja, muiden maiden kansallisten viittomakielten sanakirjoja ja viittomakielisessä hlbt-verkkoyhteisössä käytyjä keskusteluja.</p> <p>Aineiston pohjalta koottu viittomakielinen termistö annettiin kommentoitavaksi verkossa viittomakieliselle seksuaali- ja sukupuolivähemmistöyhteisölle ennen tilaajalle luovuttamista.</p> <p>Tutkimuksessa selvisi, että tämän aineiston perusteella suomalaisen viittomakielen sukupuolen moninaisuuteen liittyvät viittomat ovat vakiintumattomia.</p> <p>Aineiston pohjalta ei voitu luotettavasti selvittää, onko suomalaisessa viittomakielessä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä viittomia tai ilmauksia, joilla on negatiivinen konnotaatio, koska haastattelun kysymyksenasettelu ei ollut ihanteellinen konnotaatioiden selvittämiseen. Myöskään haastateltavien valintakriteerit eivät tukeneet tämän tutkimuskysymyksen selvittämistä. Aihe vaatisi lisätutkimusta.</p> <p>Opinnäytetyö sisältää myös perustietoja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä sekä viittomakielisistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien yhteisöstä, joita tulkkausalalan toimijat voivat hyödyntää syventäessään asiakasryhmien tuntemustaan.</p> <p>Tässä opinnäytetyössä esitettyjä suomalaisen viittomakielen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä viittomia ei voida pitää yleistettävänä, sillä suomalaisessa viittomakielessä tähän erityisalaan liittyvä viittomisto on joiltain osin vasta vakiintumassa.</p> <p>Opinnäytetyön liitteenä olevaa suomenkielistä termistöä määritelmineen voi hyödyntää tulkkaukseen valmistautumisessa. Tuotettu produkti esittelee tämän aineiston perusteella löydetyt seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät viittomat. Produktia voidaan käyttää apuna tulkkaukseen valmistautumisessa. Aineiston analyysiluvussa esitellyt viittomat antavat käsityksen siitä, millaisia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä viittomia ja ilmaisuja suomalaisessa viittomakielessä tällä hetkellä on käytössä.</p>	
Asiasanat sanastotyö, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt, viittomakieli	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree programme in sign language interpreting

ABSTRACT

Author Emmi Christensen	Number of Pages 56 + 10
Title Sexual and gender minority related signs in Finnish Sign Language	
Supervisor(s) Zita Kobor-Laitinen	
Subscriber and/or Mentor Seta ry / Aija Salo & Marita Karvinen	
Abstract <p>The aim of this study was to find out what kind of signs would a person with Finnish Sign Language as their first language, and who have a sexual or/and gender minority identity, use when signing about sexual and gender minority issues. Based on the collected data, a signed terminology was created that relates to sexual and gender minorities. The subscriber of the study, Seta ry, will utilize the created terminology by publishing both video and text material on their website. Representative of Seta ry worked as an expert consultant while the list on terms was created and took part in defining the terminology.</p> <p>The data was collected using a structured interview. The study included four informants who all represent the LGBT minority as well as the sign language minority. The interviews were structured around the Finnish terms and their definitions, and included open-ended questions. Other data used in this study included Finnish Sign Language dictionaries, dictionaries of other national sign languages and online discussion in a closed LGBT online community.</p> <p>Before releasing the study to the subscriber, the list of signs based on the data collected was evaluated online by the sign language LGBT-community.</p> <p>This study revealed that there aren't yet established/stabilized signs about gender diversity in the Finnish Sign Language.</p> <p>Based on this study/collected material, it was not possible to reliably determine if the Finnish Sign Language has sexual or gender minority related signs or expressions that have a negative connotation. The interviewee selection criteria and the questions asked weren't ideal to find out more about the connotations. More research into this would be required.</p> <p>This thesis also contains basic information about sexual and gender minorities, as well as of the sign language LGBT-community, that can be used by sign language interpreters when deepening their understanding of different customer groups.</p> <p>The LGBT related signs presented in this thesis can't be generalized, because the signs related to this special area of knowledge are still in process of being stabilized in the Finnish Sign Language.</p> <p>The Finnish terminology and the definitions appended to the study can be used when preparing for interpretation. The signs presented in the study analysis chapter will give an idea about what kind of signs and expressions are used about sexual and gender minorities in the Finnish Sign Language at the present time.</p>	
Keywords Terminology, sexual minorities, gender minorities, Finnish Sign Language	

SISÄLLYS

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää viittomistoa	1
1 JOHDANTO	5
2 TYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET	7
2.1 Tutkimuskysymykset	7
2.2 Aiempi tutkimus	7
3 SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT	11
3.1 Seksuaalivähemmistöt	11
3.2 Sukupuolivähemmistöt	13
3.3 <i>Vähemmistö</i> -käsitteen problematiikka	13
4 SUOMALAINEN VIITTOMAKIELI JA VIITTOMAKIELINEN YHTEISÖ	16
4.1 Viittomakieliset Suomessa	16
4.2 Suomalainen viittomakieli	17
4.3 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt viittomakielisessä yhteisössä	18
5 TERMINOLOGINEN TYÖ	21
5.1 Mitä on sanastotyö?	21
5.2 Terminmuodostus suomen kielessä	23
5.3 Viittomien muodostus suomalaisessa viittomakielessä	24
6 OPINNÄYTETYÖN AINEISTON KERUU	26
6.1 Termilistan laatiminen ja rajaus	26
6.2 Haastattelut	27
6.3 Viittomakielisten vastineiden taltioiminen	29
7 AINEISTON ANALYYSI	32
7.1 Löydetyt viittomavastineet	32
7.2 Termit käsitekartalla	40
8 TULOKSET	43
8.1 Sukupuolen moninaisuutta kuvaavien termien vakiintuneisuus	43
8.2 Hlbt-yhteisöön liittyvien viittomien negatiiviset konnotaatiot	45
9 POHDINTA	47
LÄHTEET	52
LIITTEET	57

1 JOHDANTO

Miten viitotaan *transsukupuolinen*? Entä miten *transvestiitti*? Onko sanalle *pride* omaa viittomaa?

Näitä kysymyksiä pohdin tulkkiopintojeni alkutaipaleella. Eräässä viittomakielen opintojaksossa käsiteltiin ihmisen lisääntymiseen ja seksuaalisuuteen liittyviä viittomia. Oppimateriaalina käytettiin muun muassa Vauvoista seksiin (Kuurojen liitto 2002) VHS-tallennetta ja Suomalaisten viittomakielten verkkosanakirja *Suvia* (Kuurojen Liitto 2013b). Niistä löytyikin esimerkiksi viittomat HOMO, LESBO ja TRANSVESTIITTI, mutta monia muita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä – omassa elämänpäiressäni – keskeisiä termejä ei löytynyt sanakirjoista. Päädyin tutkimaan myös muiden maiden kansallisia viittomakieliä käsitteleviä verkkosanakirjoja. Esimerkiksi Tukholman yliopiston ylläpitämä Svenskt teckenspråk lexikon verkkopalvelu sisältää mm. viittomat BÖG, BUTCH, DRAGKING, DRAGQUEEN, TRANSSEXUELL ja TRANSVESTIT (Stockholms universitet 2013). Kyselin viittomia myös viittomakielen lehtoreiltani ja sainkin muutamia ehdotuksia viittomavastineista.

Erityisesti minua jäi vaivaamaan kaikki *trans*-alkuiset termit, joiden viittomavastineiksi useimmiten tarjottiin *Suvi*-verkkosanakirjan artikkelia nro. 1702 TRANSVESTIITTI (Kuurojen liitto 2013b). Vuosien mittaan jatkoin keskustelua aiheesta hlbt-yhteisössä (eli homojen, lebojen, biseksuaalien ja transihmisten muodostama yhteisö, myös sateenkaarikansa tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistö) kohtaamieni viittomakielisten kanssa. Mielessäni alkoi kyteä ajatus aiheesta käsittelevästä opinnäytetyöstä, sillä oletukseni oli, että näille seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiä kuvaaville termeille on oltava viittomavastineita. Oletukseni oli, että viittomakielinen henkilö, jonka elämää esimerkiksi transsukupuolisuus läheisesti koskettaa, haluaa käyttää viittomaa, jota ei voida sekoittaa esimerkiksi transvestisuuteen. Omien havaintojeni mukaan ainakin suomenkielisille hlbt-ihmisille vaikuttaisi olevan tärkeää, että heidän identiteetistään käytetään juuri oikeaa termiä. Toisaalta hlbt-yhteisössä viittomakielisiä kohdatessani tai kertoessani hlbt-yhteisöä koskettavista asioista tuli esille tarve osata viittoa vaikkapa *sateenkaariperhe*, *Mummolaakso* tai *DTM*. Kukapa jaksaa aina sormittaa?

Suomen viittomakielen tulkit ry julkaisi vuonna 2011 *Kielisilta*-lehden teemanumeron (Kielisilta 1/2011), jonka aihe oli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ja suomalainen viittomakieli sekä viittomakielen tulkkaus. Teemanumeroon oli kerätty seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvä suomenkielinen termilista selityksineen (Salo 2012), mutta viittomavastineita ei käsitelty tässä yhteydessä lainkaan. Ilmeisesti viittomien kerääminen ja tallentaminen olisi tulkkiyhteisöllekin merkittävää ja tarpeellista.

Näin oma henkilökohtainen tiedonjanoni muuntautui hiljalleen täksi opinnäytetyöksi, jonka tekeminen on ollut aidosti antoisaa.

2 TYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö voi olla joko tutkimuksellinen opinnäytetyö tai produktin tuottamiseen painottuva toiminnallinen opinnäytetyö. Molemmista tapauksissa opinnäytetyön olisi kuitenkin suotavaa sisältää aineksia molemmista: vaikka toiminnallisen opinnäytetyön painopiste onkin produktin tuottamisessa, toiminnallisenkin opinnäytetyön tulisi tuottaa uutta tutkimuksellista tietoa (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2013). Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää, miten äidinkieleltään viittomakieliset seksuaalivähemmistöön, sukupuolivähemmistöön tai molempiin identifioituvat henkilöt ilmaisevat keskeisiä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä käsitteitä ja termejä suomalaisella viittomakielellä, jotta kerätyn aineiston pohjalta voitaisiin koota Seta ry:n verkkosivuille mahdollisimman kattava ja ajanmukainen termilista suomalaisella viittomakielellä. Tältä osin opinnäytetyöni on siis toiminnallinen opinnäytetyö, joka tähtää produktin valmistamiseen. Tutkimuksellista tietoa opinnäytetyöni puolestaan tuottaa vastaamalla seuraavassa kappaleessa esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

2.1 Tutkimuskysymykset

1. Onko suomalaisessa viittomakielessä sukupuolen moninaisuuteen liittyviä vakiintuneita termiviittomia?
2. Onko suomalaisessa viittomakielessä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä viittomia tai ilmauksia, joilla on negatiivinen konnotaatio?

2.2 Aiempi tutkimus

Hlbt-yhteisöä ja viittomakieltä, viittomakielisiä, kuurojen yhteisöä tai viittomakielialaa yhdessä käsitteleviä tutkimuksia on tehty maailmalla useita. Ensimmäisiä aihetta si-

vuavia tutkimuksia lienee Runderin ja Butowskin (1981) amerikkalaisen viittomakielen (ASL) homoyhteisössä esiintyvän variaation tutkimus, jossa on tutkittu seksuaalisen suuntautumisen ja homoyhteisöön (gay community) kuulumisen merkitystä leksikaaliseen variaatioon ja koettuun viittomien konnotaatioon (Runder & Butkowski 1981).

Paul Michaels on tutkinut sekä viittomakielisen homoyhteisön kieltä ja kulttuuria Isossa-Britanniassa (2008) että viittomakielen tulkkausta tälle yhteisölle (2011). Tutkimuksissa on löydetty todisteita siitä, että myös BSL:n (British Sign Language) eräs variaatio on GSV (Gay Sign Variation) eli viittomakielisen homoyhteisön käyttämä variaatio. BSL:n ”homovariaation” tunnusmerkkeinä Michaels esittää käsimuotojen ja viittomistavan eroavaisuuden verrattuna BSL:n yleismuotoon (Standard BSL). Brittiläinen GSV on vain viittomakielisen hlbt-yhteisön ymmärtämää ja käyttämää, ja GSV:tä käyttämällä ilmaistaan hlbt-identiteettiä. Efsli:n (European Forum of Sign Language Interpreters) julkaisussa (2011) Michaels käsittelee tulkkausta ja GSV:tä ja viittomakielistä homoyhteisöä – GSV:n käyttäjien toiveita tulkkaukseen liittyen sekä viittomakielen tulkkien kokemuksia homoyhteisössä tulkkaamisesta. (Michaels 2008 & Michaels 2011, 42-57.)

Kleinfeld ja Warner (1996) ovat tutkineet homoseksuaalisuuteen ja biseksuaalisuuteen liittyvien viittomien variaatiota. Kleinfeld ja Warner haastattelivat sekä kuuroja ASL:n (American Sign Language) käyttäjiä että viittomakielentulkkeja. Molemmissa ryhmissä oli myös yhtä paljon hetero- ja homoseksuaaleiksi identifioituvia. Tutkimuksessa todettiin haastateltavien käyttävän jonkin verran eri viittomia sekä kokevan viittomien konnotaatiot eri tavoin riippuen heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan ja identiteetistään. (Kleinfeld & Warner 1996, 3-35.)

Suomalaiseen viittomakieleen liittyviä terminologisia töitä on tehty aiemminkin. Kuurojen Liitto ry on julkaissut useita suomalaisen viittomakielen sanakirjoja kuten Suomalaisen viittomakielten verkkosanakirjan *Suvin* (2013) ja perinteisenä kirjana julkaistut sanakirjat *Suomalaisen viittomakielen perussanakirja* (1998) ja sen jatko-osa *Numeroita ja lukumäärien ilmaisuja* (2002). (Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2010, 63) Lisäksi Kuurojen Liiton tuottamia viittomasanastoja eri aiheista on julkaistu verkossa Kuurojen Liiton kirjaston verkkosivuilla sekä VHS-

videoina (esim. *Terveystieteiden tutkimuskeskuksen viittomia 2009* ja *Viittoen seksistä vauvoihin 2002*). (Kuurojen Liitto ry 2013a)

Viittomakielentulkin koulutuksissa Diakissa ja Humakissa on julkaistu useita opinnäytetöitä, jotka ovat keskittyneet viittomiston keruuseen. Uusimpia esimerkkejä tällaisista opinnäytetöistä ovat muun muassa *Autokouluviittomia: esimerkkejä autokoulussa käytettävistä viittomista suomalaisessa viittomakielessä* (Törnroos, Hanna & Ylkänen, Anu 2010) ja *Nyt helähti piparkakkuhylly!": Suomalaisen viittomakielen salibandyviittomien luokittelu* (Kuronen, Juuso 2012). Hlbt-yhteisöön liittyvän viittomiston keruuseen keskittyvää tutkimusta ei ole kuitenkaan aiemmin julkaistu.

Aiempi samaa aihetta sivuava tutkimus on Esmeray Kuitusen opinnäytetyö vuodelta 2011, jossa hän on kääntänyt suomalaiselle viittomakielelle Seta ry:n internetsivujen esittelymateriaalia. Kuitunen ehdottaa opinnäytetyössään jatkotutkimuksen aiheeksi sanastotyötä hlbt-yhteisön viittomista (Kuitunen 2011).

Muu ei-tutkimustasoinen aihetta sivuava suomenkielinen julkaisu, jossa on käsitelty sekä hlbt-yhteisöä että viittomakieltä, on *Kielisilta*-lehdessä (1/2011) julkaistu Martti Jenun tulkausta seksuaalivähemmistöyhteisössä käsittelevä artikkeli.

2.3 Seta ry

Työni tilaaja on Seta ry. Seta ry on vuonna 1974 perustettu valtakunnallinen ihmisoi- keus- ja sosiaalialan järjestö, jonka tavoitteena on ihmisoikeuksien, yhdenvertaisuuden ja hyvinvoinnin toteutuminen seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli- identiteetistä tai sukupuolisesta ilmaisusta riippumatta kaikkien ihmisten arjessa. Setalla on 21 jäsenjärjestöä, joiden kattojärjestönä Seta toimii. Valtakunnallisella Setalla ei ole henkilöjäseniä vaan jäsenjärjestöjä sekä kannatusjäseninä toimivia järjestöjä. (Seta ry 2013c.) Yhteyshenkilönä opinnäytetyötä tehdessäni toimi koulutussuunnit- tija Marita Karvinen. Tilaajana toimi valtakunnallisen Setan pääsihteeri Aija Salo.

Seta ry:n vuoden 2013 toimintasuunnitelmassa esitetään, että Seta ry:n tuottama koulutus- ja tiedotusmateriaali tavoittaa eri asiakasryhmät, sillä Setan palveluperiaatteisiin kuuluu yhdenvertaisuus. Yhtenä toimenpiteenä näiden tavoitteiden toteuttamiseksi Setan verkkosivujen sisältöjä käännetään myös vähemmistökielille resurssien salliessa. (Seta 2013f.) Setan verkkosivuilla on jo julkaistu Humakin opinnäytetyönä toteutettu Setan esittelytekstien käänнос suomalaiselle viittomakielelle (Kuitunen 2012). Edistääkseen yhdenvertaisuutta ja tuottaakseen laadukkaita käännöksiä on Setan toimintasuunnitelman mukaista hankkia tietoa hlbt-yhteisön hyväksymistä viittomakielisistä hlbt-termeistä. Vuoden 2013 toimintasuunnitelmassa mainitaan Setan pyrkimys edistää hlbt-sensitiivisen kohtelun saamista niin peruspalveluissa kuin muidenkin toimijoiden kanssa (Seta 2013f).

Tämä opinnäytetyö voi edistää hlbt-sensitiivisen palvelun lisääntymistä tulkkauspalvelujen alalla herättämällä tulkit kiinnittämään huomiota oikeanlaisten termien ja viittomien käyttöön. Viittomakielen tulkeilla on tämän työn avulla mahdollisuus lisätä tietoisuuttaan viittomakielisestä hlbt-vähemmistöstä.

3 SEKSUAALI- JA SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖT

Opinnäytetyöni tavoitteena oli luoda kaksikielinen termilista seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin liittyvistä termeistä, jota voivat hyödyntää niin viittomakielialalla työskentelevät kuin viittomakieliset, joille hlbt-termistö on vierasta. Sanaston julkaiseminen Seta ry:n verkkosivuilla tuo näkyvyyttä viittomakieliselle hlbt-yhteisölle sekä viestii tilaajan pyrkimyksestä toimia yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta edistäen myös hlbt-yhteisön sisällä. Tässä luvussa kerron yleisesti siitä, mitä tarkoitetaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillä. Lisäksi esittelen kritiikkiä, jota termi seksuaali- ja sukupuolivähemmistö on saanut osakseen. Perustelen myös, miksi tässä työssäni olen päätenyt sen asemesta käyttämään termiä hlbt-yhteisö.

3.1 Seksuaalivähemmistöt

Tässä tutkimuksessa käyttämäni käsite *seksuaalivähemmistö* viittaa ensisijaisesti homo- ja biseksuaaleihin tai ihmisiin, jotka kokevat olevansa ei-heteroita. Toisinaan termiä *seksuaalivähemmistöt* käytetään myös henkilöistä, joilla on jollain tapaa erilainen tapa toteuttaa ja kokea seksuaalisuutta kuin mitä pidetään yhteiskunnassa hyväksyttävänä. Toisinaan käsiteellä viitataan ihmisiin, joiden seksuaaliseen käyttämiin kuuluu kiinteästi mieltymys esimerkiksi fetisismiin tai sadomasokismiin riippumatta heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan (Ilmonen & Nissinen 2006, 452).

Tässä tutkimuksessa termillä viitataan kuitenkin *seksuaalisen suuntautumisensa* eli seksuaali-identiteettinsä perusteella vähemmistöön kuuluviin henkilöihin. Seksuaalisella suuntaumisella tarkoitetaan henkilön seksuaalisen, eroottisen, emotionaalisen tai romanttisen kiinnostuksen tai toiminnan kohdistumista samaan sukupuoleen, eri sukupuoleen tai molempiin sukupuoliin (Ilmonen & Nissinen 2006, 448). Seta ry:n materiaaleissa on seksuaalisuuden sijaan haluttu painottaa kykyä ihastua, rakastua tai tuntea vetoa (Seta ry 2013e sekä Seta ry 2013b). Seksuaalinen suuntautuminen ei kuitenkaan ole välttämättä yhtenevä henkilön identiteetin tai käyttäytymisen kanssa, vaikka useimmiten suuntautuminen ja käyttäytyminen ovatkin yhdenmukaisia.

Tämä vaikeuttaa homo- ja biseksuaalisuuden yleisyyden arviointia ja tutkimista, sillä tulokset riippuvat paljon siitä, mihin vastaajat perustavat vastauksensa: tunteisiin, käyttäytymiseensä vai identiteettiinsä. (Vilkkä 2010, 57.) Lisäksi satunnaisotoksia tutkittaessa vähemmistöjen edustettavuudessa tapahtuu katoa (Nissinen 2006, 133). Vilkan mukaan homoseksuaaleja arvioidaan olevan noin 5–10 % miehistä ja naisista (Vilkkä 2010, 57). Toisissa tutkimuksissa on esitetty, että homo- tai biseksuaalisia tunteita ja kokemuksia olisi noin 4–10 %:lla väestöstä ja pysyvämpi homo- tai biseksuaalinen identiteetti noin 2–5 %:lla (Nissinen 2006, 135). Setan oppaassa toimittajille homo- ja biseksuaalien määräksi ilmoitetaan 5–15 % väestöstä – joskin oppaassa mainitaan myös, ettei aiheesta ole tarkkaa tilastotietoa (Seta ry 2013d).

Aseksuaali on henkilö, jolla ei ole lainkaan seksuaalista halua tai kiinnostusta (Vilkkä 2010, 54). Aseksuaalien määrästä ei ole yksiselitteisiä arvioita, sillä aseksuaalisuuden määrittelemisen on ongelmallista, mutta esiintyvyyttä saattaa olla 1–2 %:n luokkaa väestöstä (Nissinen 2010, 135). Aseksuaalisuutta ei esimerkiksi Setan koulutusmateriaalissa (2013) määritellä yhdeksi seksuaalivähemmistöidentiteetiksi. Olen kuitenkin ottanut käsitteen *aseksuaali* mukaan termilistaan, sillä toisinaan aseksuaalisuus mielletään identiteetiksi (Seta ry 2013a). Edellä mainittujen lisäksi henkilö saattaa määritellä itsensä transsuuntautuneeksi (eroottinen ja emotionaalinen veto kohdistuu erityisesti transihmisiin) (Vilkkä 2010, 71) tai queeriksi (perinteistä seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden luokittelua kyseenalaistava identiteetti) (Transtukipiste ry 2013). Myös nämä suuntautumisotokset poikkeavat enemmistön heteroseksuaalisesta suuntautumisesta, ja siksi luen myös queerit ja transsuuntautuneet seksuaalivähemmistöön kuuluviksi.

Edellä esitettyjen esiintyvyyksien perusteella voidaan siis karkeasti arvioida sanoa, että seksuaalivähemmistöihin kuuluu noin 5–15 % väestöstä, vaikka joidenkin mainittujen suuntautumisten esiintyvyyttä ei ole lainkaan tutkittu tai niihin liittyy määrittelyongelmallisuutta.

3.2 Sukupuolivähemmistöt

Käsitteellä *sukupuolivähemmistö* viitataan useimmiten laajasti ihmisiin, joiden biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä on jonkinlainen ristiriita tai joiden sukupuoli ei ole yksiselitteisesti mies tai nainen. Toisinaan samoista ihmisistä puhutaan transihmisinä. (Aarnipuu 2008, 67.) Myös käsitteellä *sukupuolen moninaisuus* voidaan kuvaata samaa ilmiötä eli sitä, että ihmisen sukupuolen fyysinen kehitys ja sukupuolen henkilökohtainen kokeminen vaihtelee yksilöstä toiseen. (Transtukipiste 2013.)

Sukupuolivähemmistöllä tarkoitetaan siis ihmisiä, jotka ovat transihmisiä, intersukupuolisia tai sukupuolettomiksi itsensä kokevia. Sukupuolivähemmistöidentiteettiä kuvaavia käsitteitä ovat muun muassa transsukupuolinen, sukupuoleton, transvestiitti, transgender, transihminen ja intersukupuolinen. Enemmistö ihmisistä on niin sanottuja cissukupuolisia eli kokevat omakseen sen sukupuolen, johon heidät on syntymässä määritellyt. (Transtukipiste 2013.)

Nykytutkimuksen valossa sukupuolen monimuotoisuus on yleisempää kuin aiemmin on kuviteltu (Transtukipiste 2013). Transtukipisteen ja Setan tuottamassa oppaassa *Sukupuolen moninaisuus* esitetään useita tutkimustuloksia sukupuolen moninaisuuden yleisyydestä. Tutkimustulokset vaihtelevat 0,5–10 %:n välillä riippuen tutkimuksen kohderyhmästä ja kysymyksenasettelusta. (Transtukipiste 2013.)

3.3 Vähemmistö-käsitteen problematiikka

Sanaan *vähemmistö* sisältyy ajatus jostakin (lukumäärältään) vähäisemmästä. Joidenkin korviin sana vähemmistö kuulostaa arvolutuneelta, sillä jonkin vähäisemmän, varsinkin pienen vähemmistön ongelmia ja oikeuksia, on helppo väheksyä.

Heidän ongelmansa ja oikeutensa voivat myös helposti unohtua keskustelussa. (Aarnipuu 2008, 67.) Nettles ja Balterin (2012, 1) mukaan Panigua (2006) esittää, että joidenkin etnisten vähemmistöryhmien keskuudessa sana *vähemmistö* ei ole suosiossa, sillä se sisältää myös ajatuksen siitä, että jokin ryhmä on valtakulttuuriin verrattuna huonompi. Nettles & Balter käyttävät teoksessaan (2012) termiä *vähemmistö* merkityksessä, jossa siihen sisältyy ajatus ryhmästä, joka on stigmatisoitunut, ennakkoluulojen ja syrjinnän kohde sekä yhteiskunnallisesti vaiettu ja ”äänioikeudeton” (Nettles ym. 2012, 1). SEIS-projektin *Kohti monimuotoisuutta* -koulutusmateriaalissa (Sisäasianministeriön yhdenvertaisuustiimi 2013) *vähemmistö* määritellään seuraavasti:

”Vähemmistö muodostaa lukumääräisesti vähemmistön verattuna valtaväestöön ja suurempiin kansallisiin ryhmiin, ei ole määrävässä tai lukumääräisesti hallitsevassa asemassa, ja osoittaa haluavansa säilyä omaleimaisena ryhmänä.”

Tämä määritelmä käsitteen merkityksestä on yhtenevä sen kanssa, mitä haluan tässä työssä käsitteellä *vähemmistö* tarkoittaa. Haluan korostaa, että vaikkakin kyseessä on lukumääräisesti hyvin pieni vähemmistö tai ”vähemmistö vähemmistössä”, jonka ääni harvoin pääsee esiin julkisessa keskustelussa, ei ryhmän arvoa tai oikeuksia voida arvioida vain ryhmän koon tai aseman perusteella.

Vähemmistö-termin negatiivisen kaiun takia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä käytetään myös lyhennettä *hlbt* tai *lhbt*, joka on lyhenne sanoista homot, lesbot, biseksuaalit ja trans-ihmiset. Toisinaan rimpsuun lisätään myös *q* ja *i*, joilla viitataan sanoihin gueerit ja intersukupuoliset. Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään lyhennettä *lgbt*. *Hlbt*-lyhennettä vastaava käsite on myös *sateenkaarikansa*, jolla viitataan samaan ihmisryhmään. (Seta ry 2013d.) Näitä käsitteitä käytetään, paitsi *vähemmistö*-termin välttämiseksi, myös siksi, että käsitteet **homoseksuaalisuus**, **biseksuaalisuus** ja niin edelleen tyypistävät seksuaalisen suuntautumisen ja identiteetin vain siihen, mitä sukupuolta henkilön seksikumppani(t) ovat tai mihin sukupuoleen henkilö pääasiallisesti tuntee seksuaalista vetoa, vaikka tosiasiallisesti kyse on laajemmasta ja syvemmästä ilmiöstä: kyvystä tuntea seksuaalisten tunteiden lisäksi ihastu-

mista ja rakkautta (Lehto 2010, 321–322). Lisäksi käyttämällä käsitettä *hlbt-yhteisö* haluan korostaa myös yhteisön kulttuurista ulottuvuutta.

4 SUOMALAINEN VIITTOMAKIELI JA VIITTOMAKIELINEN YHTEISÖ

Koska tässä opinnäytetyössäni olen kerännyt suomalaisen viittomakielen termejä, jotka liittyvät hlbt-yhteisöön ja koska olen rajannut haastateltavien joukon ensi- ja äidinkieliin suomalaisen viittomakielen käyttäjiin, esittelen tässä luvussa perustiedot suomalaisesta viittomakielestä ja viittomakielisestä yhteisöstä.

4.1 Viittomakieliset Suomessa

Viittomakieltä käyttäviä ihmisiä arvoidaan olevan Suomessa noin 14 000. Heistä noin 5 000 on kuuroja, joille viittomakieli on useimmiten ensisijainen kieli. Muita viittomakielen käyttäjiä ovat esimerkiksi kuurojen viittomakielisten vanhempien lapset, viittomakieliseltä sisarukselta viittomakielen lapsuudessaan omaksuneet, työkielenään viittomakieltä käyttävät (esim. viittomakielentulkit, kuurojen papit ja opettajat) ja viittomakielen vieraana tai toisena kielenä oppineet. Viittomakieltä käyttävistä vain osaa kuitenkin kutsutaan *viittomakielisiksi*. (Jokinen 2008, 70, 77–80.) Viittomakielisillä tarkoitetaan Kuurojen liiton viittomakielitoimikunnan (Kuurojen Liitto & Kotimaisten kielten tutkimuskesku 2010, 18) mukaan viittomakielen ensi- tai äidinkielenään omaksuneita henkilöitä, joille suomalainen viittomakieli on heidän parhaiten hallitsemansa kieli tai jokapäiväisessä elämässään eniten käyttämänsä kieli. Viittomakielinen voi olla huonokuuloinen, kuuro tai kuuleva, ja hänen tulee itse identifioitua viittomakieliseksi. Rajasin tässä opinnäytetyössä haastateltavien joukon viittomakielisiin eli ensi- ja äidinkieleltään viittomakielisiin, joille suomalainen viittomakieli on ensisijainen käyttökieli.

Termit *viittomakielinen*, *viittomakieltä käyttävä* ja *viittomakielisten yhteisö* ovat varsin uusia käsitteitä, joista on käyty kiivasta keskustelua kuurojen yhteisössä. Aiemmin termien *viittomakielinen* ja *viittomakielisten yhteisö* sijasta käytettiin termejä *kuuro* ja *kuurojen yhteisö*, jotka ovat merkitykseltään lähes vastaavia käsitteitä. Sekä *kuurojen yhteisön* että *viittomakielisten yhteisön* yhdistävänä tekijänä ja kantavana voimana on viittomakieli. Kuurojen yhteisöön on alun perin katsottu kuuluvan kuuroja ja huonokuuloisia, joita on yhdistänyt paitsi viittomakieli, myös samankaltaisuuden kokemus.

Myöhemmin yhteisöön on katsottu kuuluvan myös yhteisön päämääriä tukevat ja yhteistyössä kuurojen kanssa toimivat kuulevat kuten esimerkiksi tulkit, opettajat tai kuurojen lasten vanhemmat. (Jokinen 2008, 65; 72–77.)

4.2 Suomalainen viittomakieli

Suomalainen viittomakieli on yksi maailman tuhansista viittomakielistä. Viittomakielet täyttävät kielitieteessä luonnolliselle kielelle asetetut kriteerit. (Jokinen 2008, 71.) Viittomakielissä käytetään käsien, pään, kasvojen ja vartalon liikkeitä kielellisten ilmaisten tuottamiseen. Viittomakielinen viesti vastaanotetaan näön kautta. (Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2010, 10.)

Suomalainen viittomakieli on siis luonnollinen kieli, joka koostuu yksiköistä, joilla on tietty oma merkityksensä. Viittomakielissä näitä yksiköitä ovat *viittomat*. Puhutuissa kielissä vastaavia yksiköitä ovat sanat. Nämä yksiköt, sanat tai viittomat, voidaan jakaa pienempiin rakenneosiin. Yhdistelemällä eri tavoin näitä rakenneosia voidaan muodostaa lukematon määrä merkitystä kantavia yksiköitä, esimerkiksi viittomakielessä viittomia. Viittomakieli on konventionaalista eli sopimuksen varaista, joka tarkoittaa sitä, että jonkin viittoman merkitys on valikoitunut tietynlaiseksi ja sen merkitys voidaan myös muuttaa. Suomalainen viittomakieli on myös kaikkien luonnollisten kielten tavoin produktiivista. Tämä tarkoittaa sitä, että uusia merkityksellisiä yksiköitä voi syntyä kieleen tarpeen mukaan ja joitakin yksiköitä voi jäädä pois käytöstä tai niiden merkitys voi muuttua. Useimmiten uudet yksiköt syntyvät kielen omista, sille ominaisista rakenneosista, mutta toisinaan esimerkiksi viittomia voi lainautua muista viittomakielistä. (Malm & Östman 2000, 15–16.)

Luonnollisen kielen tunnuspiirteisiin kuuluu myös se, että kieltä ei ole kukaan keksimällä keksinyt, vaan se on kehittynyt jonkin yhteisön sisällä luonnollisesta kommunikoinnin tarpeesta. Luonnolliset kielet voivat myös periytyä äidinkielenä yksilöltä toiselle esimerkiksi lapsen omaksuessa vanhempiansa käyttämän kielen. (Malm & Östman 2000, 16–17.) Suomalaisen viittomakielen juuret ovat 1800-luvulla käytetyssä ruotsalaisessa viittomakielessä. Jonkin verran yhtenevää viittomistoa näiden kahden nykyään erillisen kielen välillä on edelleen jäljellä. Valtaosa Suomen viittomakie-

lisistä käyttää suomalaista viittomakieltä. (Jantunen 2003, 22–24.) Suomalaisen viittomakielen lisäksi Suomessa käytetään suomenruotsalaista viittomakieltä, joka aiemmin määriteltiin suomalaisen viittomakielen päämurteeksi. 2000-luvun vaihteessa tehdyn tutkimuksen perusteella suomenruotsalaiset kuurot ovat alkaneet määritellä suomenruotsalaisen viittomakielen omaksi kielekseen. (Kuurojen Liitto ry & Kotimaisien kielten tutkimuskeskus 2010, 63.)

4.3 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt viittomakielisessä yhteisössä

Tutkimustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä viittomakielisessä yhteisössä Suomessa ei ole. Aiemmin esitettyjen esiintyvyyyslukujen sekä viittomakielisten määrästä esitettyjen arvion perusteella voidaan karkeasti päätellä (olettaen, etteivät nämä yksilön ominaisuudet korreloi), että viittomakielisiä hlbt-ihmisiä olisi Suomessa ehkä joitakin satoja. Nettles & Balter (2012, 69–70) kertovat Klingerin (2007) osoittaneen, että kuurojen yksilöiden joukossa on suhteellisesti enemmän homo- tai lesboidentiteetin omaavia kuin väestössä keskimäärin.

Suomessa ei ole tutkittu sitä, miten viittomakieliset tai kuurot hlbt-ihmiset kokevat identiteettinsä tai millaista heidän elämänsä on. Nettles & Balter (2012, 69–71) viittaavat useisiin Yhdysvalloissa tehtyihin tutkimuksiin, joiden mukaan viittomakieliseen yhteisöön kuuluvat hlbt-ihmiset kokevat vain vähän syrjintää, ovat tyytyväisiä identiteettiinsä ja tuntevat saavansa tukea. Tämän arvellaan johtuvan siitä, että viittomakielisessä yhteisössä suhteet ovat usein tiiviitä ja ihmiset tuntevat usein toisensa lapsuusvuosista asti. Viittomakielistä yhteisöä kuvaillaan myös avoimeksi, ihmissuhteita ja yhteisöllisyyttä korostavaksi sekä hlbt-näkyvyyden sallivaksi. Toisinaan kuitenkin viittomakielinen tai kuuro hlbt-ihminen joutuu ikään kuin vaihtelevaan identiteettiään tilanteesta toiseen riippuen ympäröivästä yhteisöstä: hlbt-yhteisössä korostuu hlbt-identiteetti ja viittomakielisessä yhteisössä viittomakielisyys. Tämä ”identiteeteillä palloittelu” voi tuntua yksilöstä hajottavalta ja raskaalta. Tällöin yksilö alkaa kaivata omaa, kaikkia identiteettejä yhdistävää yhteisöä. (Nettles & Balter 2012, 69–71.)

David Nyman kertoo teoksessa *Being Deaf* (1991) elämästään kuurona homona. Hän kuvaa pelänneensä homoseksuaalisuutensa paljastumista ja kuurojen yhteisön torjuntaa tullessaan kaapista 1970-luvun lopulla. Nyman kertoo myös viittomakielisen homo- ja lesboyhteisön syntyisestä Isossa-Britanniassa. Nymanin mukaan monissa maissa kuuroilla homoilla ja lesboilla on ollut jo pitkään omia yhteisöjä – erityisesti Pohjois-Amerikassa toiminta on jatkunut pitkään ja järjestäytyneenä. (Nyman 1991, 173-177.)

Thomas Kane (1994) kuvailee amerikkalaista kuurojen homomiesten kulttuuria ja yhteisöä. Kane esittää, että kuurojen homojen kulttuuri ja yhteisö eroavat selvästi yleisestä kuurojen kulttuurista ja yhteisöstä. Kanen mukaan erottavia tekijöitä ovat kieli (GSV), mutta myös suhde kuuleviin: Kanen mukaan kuurot homot ovat enemmän tekemisissä kuulevien kanssa verrattuna kuuroihin keskimäärin, sillä yhteys (kuulevien) homoyhteisöön on tärkeää. Myös Kane mainitsee ”identiteetillä pallottelun”: kuulevien homoyhteisössä usein kuuro homo on ensisijaisesti homo ja vasta sitten kuuro ja vastaavasti kuurojen yhteisön piirissä korostuu kuurous homouden jäädessä taka-alalle. Kane näkee kuurojen hlbt-yhteisön olemassa olon tarpeelliseksi, jotta erityisesti nuoret löytävät esikuvia ja samanlaisuuden kokemuksia identiteettiään pohtiessaan. (Kane 1994, 483-485.)

Suomessa kuuroilla hlbt-ihmisillä on ollut omaa kerhotoimintaa ja kokoontumisia 1980- ja 1990-luvuilla. Erityisesti 1990-luvulla toiminta on ollut erittäin aktiivista. Toimintaa on ollut Helsingissä seurakunnan tarjoamissa tiloissa, Helsingin seudun Setan toimistolla ja Tampereen alueella. Se on kuitenkin 1990-luvun lopulla kariutunut taloudellisiin ongelmiin. AIDS-kysymys kosketti myös kuuroja ja Aids-tukikeskuksella oli mahdollista asioida viittomakielisen tukihenkilön kanssa. (Herrala 2013, henkilökohtainen tiedonanto.)

Nykyään viittomakielisille hlbt-ihmisille suunnattua toimintaa tarjoaa ainoastaan Helsingin seudun Seta ry, HeSeta. HeSetan alaisuudessa kokoontuu kuukausittain *Viit-tova sateenkaari* -niminen avoin tapaaminen. Toiminta on alkanut syyskuussa 2013. Toimin tapaamisten vapaaehtoisena vastuuhenkilönä. Aloite ryhmätoimintaan lähti vuoden 2013 Helsinki Prideen ohjelmistoon kuuluneeseen viittomakieliseen tapaamiseen osallistuneilta. Samoihin aikoihin Facebook-palveluun perustettiin salainen

ryhmä viittomakielisille hlbt-ihmisille, jonka jäsen itsekin olen. Ryhmässä on useita kymmeniä jäseniä. Oman yhdistyksen perustamistakin ryhmässä aluksi pohdittiin, mutta toistaiseksi HeSetan tarjoamat tapaamiset ja Facebook-ryhmä todettiin riittäviksi. Samana syksynä 2013 Kuurojen liiton Nuorisopäivillä oli teemana ”Ootko sä normaali, häh?”. Yksi Nuorisopäivillä käsitellyistä aiheista oli seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöt (Kuurojen liitto ry 2013c).

5 TERMINOLOGINEN TYÖ

Opinnäytetyöni on terminologinen työ eli sanastotyö, jossa on koottu ja määritelty erityisalan termistöä ja haettu termeille vieraskielisiä vastineita. Tässä luvussa kerron terminologisen työn periaatteista sekä termien muodostuksesta suomen kielessä ja suomalaisessa viittomakielessä.

5.1 Mitä on sanastotyö?

Sanastotyön tavoitteena on helpottaa viestintää – erityisesti erikoistiedon alueilla. Suurin osa viestinnästä perustuu yleiskieleen, mutta erityisaloilla tarvitaan käsitteille yksiselitteisiä nimikkeitä, termejä. Sanastotyössä voidaan kuvata jonkin erityistiedon alalla käytettävää käsitteistöä ja termistöä, tai sen tavoitteena voi olla käytettävän termistön yhdenmukaistaminen. (Sanastokeskus TSK 2013.) Sanastotyön tavoitteena on siis varmistaa, että esimerkiksi jonkin alan asiantuntijat puhuvat samasta asiasta (käsitteestä) käyttäen samaa termiä. Toisinaan sanastotyön tavoitteena on myös etsiä termeille erikielisiä vastineita. (Valtioneuvoston kanslia 2013.)

Rinnakkain termin *sanastotyö* kanssa käytetään termiä *termityö*. Termityöstä puhutaan varsinkin tarkoitettaessa sanastotöitä, joissa etsitään erikielisiä vastineita termeille. (Seppälä 2010.)

Suomen viittomakielten kielipoliittisessa ohjelmassa (2010) tunnustetaan sanakirjatyön merkitys viittomakielten tunnetuksi tekemisessä ja yhteiskunnallisen aseman saavuttamisessa. Sanakirjoja tarvitaan myös viittomakielten opetuksen tarpeisiin. Kielipoliittisessa ohjelmassa nähdään kuitenkin huolestuttavana se, että sanakirjatyö, joka ei ole riittävän laadukasta, voi vahvistaa käsitystä viittomakielestä yksinkertaisena ja köyhänä (esim. esittämällä yhdelle suomenkielen sanalle vain yhden viittomakielisen vastineen, vaikka vastaavia ilmauksia kielessä olisi useampiakin). (Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2010, 63.)

Myös Karin Hoyer ja Päivi Raino ovat esittäneet kritiikkiä sanakirjatyöhön ja kielen standardisoimiseen liittyen artikkeleissaan teoksessa *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon* (2010). Hoyer (2010) esittää, että perinteinen sanakirja ei sovellu riittävän hyvin viittomakielten kuvaamiseen, sillä kieliopillinen näkökulma jää viittomiston varjoon ja siten vääristää kuvaa viittomakielistä. Raino (2010) varoittaa artikkelissaan sanakirjojen ja viittomistojen tekijöitä sortumasta *lingvistiseen feodalismiin* eli esimerkiksi siihen, että viittomistoon valitaan ilmaisuja vain puhutun kielen käsite- rakennelmien pohjalta, viittomakielisten kielitajun vastaisia ilmaisuja tai jättämällä osan kielen luonnollisista esiintymistavoista (kuten polysynteettiset ilmaisut) kokonaan kuvaamatta.

Sanakirjatyöllä ja termityöllä on kuitenkin selvä ero. Sanakirjatyön tarkoitus on kuvata *kieltä* mahdollisimman laajasti ja totuudenmukaisesti (Lehtosalo & Tyysteri 2011, 212). Sanakirjatyöllä pyritään siis kuvaamaan ja tallentamaan kieltä mahdollisimman laajasti ja kokonaisvaltaisesti, kun taas termityö keskittyy nimenomaan tietyn erityisalan käsitteisiin ja termeihin. Näin ollen se ei pyrikään antamaan kattavaa kuvaa kielestä.

Molemmissa tapauksissa työtä tehdessään sen tekijät tulevat käyttäneeksi valtaa. Lehtosalo ja Tyysteri (2011) käsittelevät artikkelissaan sanakirjatyöhön liittyviä eettisiä ongelmia. Nähdäkseni samat eettiset ongelmat liittyvät myös suppeampaan termityöhön. Sanakirjat heijastelevat aina kieleen sidoksissa olevaa kulttuuria. Sanakirjan tekijä tulee ottaneeksi kantaa siihen, mikä kieli, millainen sanasto ja keiden kielenkäyttäjien sanasto on kuvaamisen ja tallentamisen arvoista. Ongelmallista on se, että vaikka sanakirjan tekijä ei pyrkisi luomaan normeja tai haluaisi toimia auktoriteettina suhteessa kieleen, sanakirjan käyttäjät usein kokevat sanakirjat normatiivisiksi. (Lehtosalo & Tyysteri 2011, 213–215.) Mielestäni tietyn erityisalan sanastoakin laatiessaan tekijä tulee rajanneeksi olennaiseksi katsomansa termit ja käsitteet mukaan termistöön. On mahdollista, että joku termistöön tutustuva kuvittelee sen edustavan ehdotonta totuutta tai kuvaavan koko erityisalan kieltä ja sen käyttäjien näkemyksiä suositeltavista termeistä.

Terminologian sanastossa (Sanastokeskus TSK ry 2006) määritellään sanakirjatyön tavoitteeksi sanojen ja merkityksien eron tarkastelun, kun taas terminologisen sanas-

totyön keskiössä ovat käsitteet ja niiden väliset suhteet. Termityössä, jossa haetaan vastineita kahden kielen välillä, astutaan nähdäkseni jonkin verran myös sanakirjatyön puolelle. Olen esimerkiksi tässä työssäni ottanut kantaa siihen, mikä on tai ei ole jonkin viittoman merkitys niiden kielenkäyttäjien kielitajun mukaan, joita olen haastatellut. Toivon, että tämä opinnäytetyö nähdään pienimuotoisena, yhden erityisalan termistöä ja sen erikielisiä vastineita käsitteleväksi termityöprojektiksi, jonka tavoitteena ei ole toimia sanakirjana ja kuvata koko viittomakieltä ja sen variaatiota.

5.2 Terminmuodostus suomen kielessä

Termin ja sanan keskeinen ero on se, että sana voi olla termi, mutta kaikki sanat eivät ole termejä. Termi voi olla sana, yhdyssana, sanaliitto tai lyhenne. Olennaista on se, että termi (toisin kuin sana) viittaa aina vain yhteen käsitteeseen. Toisinaan samaan käsitteeseen viittavia termejä voi olla useampia, mutta tällöin niistä yksi pyritään nimeämään suositeltavaksi termiksi ja muut sallittaviksi (voidaan käyttää) tai hylättäviksi termeiksi (ei tule käyttää kuvaamaan ko. käsitettä) kyseisen erityisalan kielessä. (Suonuuti 2006, 32.)

Sananmuodostukseen on suomen kielessä, kuten muissakin maailman kielissä, monia tapoja. Suomen kielessä on runsaasti johtosuffikseja, joilla voidaan johtaa niin uusia substantiiveja (esim. etsi+NTÄ), adjektiiveja (esim. etsi+YTY+VÄ) kuin verbejäkin (esim. etsi+SK+EL+lä). Tätä sananmuodostustapaa kutsutaan **johtamiseksi**. *Yhdistäminen* on monissa kielissä yleinen tapa muodostaa uusia sanoja (esim. syyttämättäjäyttämispäätös, tupakastavieroituskurssi). **Lainautuminen** on keskeinen keino, jolla sanasto kasvaa. Osa lainautuneista sanoista on tunnistettavissa lainasanoiksi ensi silmäyksellä, sillä ne eivät vielä ole täysin sulautuneet suomen kielen kielijärjestelmään (esim. *bussi*), mutta toiset suomen kieleen kauan aikaa sitten lainautuneet sanat ovat muuntautuneet niin paljon, ettei niitä heti lainasanoiksi arvaisi (esim. *heinä, juhla, seura*). Myös **lyhentämällä** voi muodostaa uusia sanoja (esim. *dinosaurius* → *dino*). Täysin uuden sanan syntyminen on harvinaista. Yleisintä on siis jo olemassa olevan sanan muokkautuminen johtamalla, yhdistämällä tai lyhentämällä ja sanojen lainaaminen muista kielistä. Toisinaan sanan merkitys muuttuu ja jo olemassa

olevan sanan merkitys laajenee (esim. *korppu*), mutta tällöin ei varsinaisesti synny uutta sanaa. (Karlsson 2008, 196–197.)

5.3 Viittomien muodostus suomalaisessa viittomakielessä

Kuten muissakin luonnollisissa kielissä myös viittomakielissä syntyy uusia viittomia ja toisia viittomia jää pois käytöstä, häviää. Uusia viittomia syntyy tarpeesta kommunikoida ja nimetä asioita, joista halutaan puhua. Näin kieli muuttuu ja elää ajassa käyttäjiensä kautta. (Aunola ym. 2012, 20–23.)

Suomalaisessa viittomakielessä viittomien syntytapoja ovat johtaminen, yhdistäminen, polysynteesi ja lainaaminen (Jantunen 2003, 57). Seuraavassa esittelen näitä tapoja esimerkkien avulla.

Johtaminen tarkoittaa yleisesti uuden viittoman syntymistä siten, että jonkin viittoman perään liittyy esimerkiksi kiello- tai tekijäjohdos (Jantunen 2003, 57–60). Omassa aineistossani ehdotettiin suomenkieliselle termille *ei-hetero* vastineeksi viittomajohdosta HETERO-EI tai EI-HETERO. Tekijäjohdoksella syntyneitä viittomia ovat esimerkiksi TUTKIJA, jossa yhdistyvät viittomat TUTKIA ja henkilöjohdin. Muita johdoksia ovat numeraalijohdokset, joissa lukumäärää ilmaiseva käsimuoto sulautuu kanta-viittomaan kuten ajanjaksoa ilmaisevaan viittomaan (esim. KAHDEKSAN-KUUKAUTTA) tai sormiaakkosjohdokset, joissa sormiaakkosta ilmaiseva käsimuoto sulautuu toiseen (kanta)viittomaan korvaten tässä viittomassa dominoivan käden sisältävän informaation (esim. REAGOIDA, jossa on sulautuneena sormiaakkosten R ja viittoma TAPAHTUA). (Jantunen 2003, 61–67.) Omassa aineistossani viittoma LESBO on tällainen sormiaakkoseen (L) perustuva johdos. Mahdollisesti sormiaakkosjohdos on syntynyt erotukseksi viittomasta HOMOSEKSUAALI. Nämä viittomat ovat identtiset käsimuotoa lukuun ottamatta.

Yhdistämällä uusia viittomia syntyy *yhdysviittomia*, joissa yhdistyy kaksi viittomaa. Esimerkiksi viittoma TIETOKONE on yhdysviittoma, jonka osaset ovat viittomat TIE-TO ja KONE. Toisinaan viittoman alkuperä yhdysviittomana häipyy ajan kuluessa niin, ettei viittoman kaksi osaa enää erotu erillisinä. Esimerkiksi viittoma ANTEEKSI

on alun perin ollut yhdysviittoma, jonka osat ovat olleet viittomat PYYTÄÄ ja PYYH-KIÄ-POIS. (Jantunen 2003, 67–72.) Omassa aineistossani tällaisia yhdistämällä syntyneitä uudisviittomia edustaa esimerkiksi suomen kielen termille *sukupuolivähemmistö* ehdotettu viittomavastine SUKUPUOLI+VÄHEMMISTÖ.

Polysynteesi tarkoittaa uuden viittoman muodostamista sulauttamalla yhteen useita sidonnaisia morfeemeja (viittoman osia, jotka eivät voi esiintyä yksinään). Esimerkki polysynteessin kautta muodostuneesta viittomasta on KIRJOJA-RIVISSÄ-HYLLYSSÄ. Polysynteesi on suomalaisessa viittomakielessä yleinen tapa muodostaa uusia viittomia. (Jantunen 2003, 72–76.)

Lainaamalla muodostunut uusi viittoma voi olla muodostunut suoran lainaamisen tuloksena tai käännöslainana. Suoraan lainattu ilmaisu on jonkin toisen viittomakielen viittoman ottaminen muuttumattomana käyttöön suomalaisen viittomakielen viittomaksi. Tällaisia lainaviittomia ovat usein esimerkiksi erikoisalan termit sekä eri maiden ja kaupunkien viittomat, jotka usein ovat kyseisen maan oman viittomakielen samaa tarkoittavia viittomia. Suomalaisessa viittomakielessä käännöslainat ovat usein lainoja jostakin puhutusta kielestä. Ajan myötä varsinkin käännöslainat muuttuvat esimerkiksi siten, että yhdysviittoma on helpompi tuottaa (vrt. viittoma MAANTIE-TO). (Jantunen 2003, 77–78.) Keräämässäni aineistossa oli runsaasti viittomavastine ehdotuksia, jotka ovat käännöslainoja (esim. SATEENKAARI+PERHE 'sateenkaari-perhe') sekä muutamia suoria lainoja (esim. PRIDE, joka viitottiin samoin kuin amerikkalaisen viittomakielen (ASL) viittoma PRIDE).

6 OPINNÄYTETYÖN AINEISTON KERUU

Tässä kappaleessa kerron opinnäytetyön tekemisen vaiheista: termien valinnasta, haastattelun toteutuksesta ja haastatteluaineiston pohjalta muotoutuneen viittomakielisen termistön tekemisestä.

6.1 Termilistan laatiminen ja rajaus

Aluksi lähdin kokoamaan termilistaa käsitekarttatekniikalla (mind map). Samaan aikaan tutustuin seksuaalisuutta ja sukupuolen moninaisuutta käsittelevään kirjallisuuteen, joista poimin määritelmiä termeille ja uusia termejä listaani. Näin muodostuneen ensimmäisen termilistan kävin läpi yhdessä Seta ry:n koulutussunnittelija Marita Karvisen kanssa, joka toimi opinnäytetyössäni seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvien käsitteiden ja termien asiantuntijana. Setan julkaisuista ja kouluttajien koulutusmateriaalista löytyi vielä muutamia termejä, jotka lisättiin listaan. Joidenkin termien kohdalla määritelmät olivat erilaisia lähteestä ja kirjoittajan näkökulmasta riippuen. Tämä oli termityössäni vaihe, jossa tehtiin termi-inventaariota, aineiston rajaamista, käsiteanalyysia ja käsitteiden määrittelyä. Suomenkieliseen termilistaan valittiin pääosin suositeltavia termejä, joskin mukana on myös muutamia sallituja termejä (kuten MtoF ja FtoM, joita voidaan pitää vanhentuneina).

Seta ry:n sisällä termeistä, niiden käytöstä ja määritelmistä käydään jatkuvasti keskustelua. Seta ry:n periaatteena on, että henkilöt, joita käsitteet koskettavat tai joita käsitteen on tarkoitus kuvata, saavat itse määritellä, millainen termi on sopiva, mikä on loukkaava tai muutoin käyttökelvoton kuvaamaan jotakin ihmisryhmää tai identiteettiä (nk. itsensä nimeämisen ja määrittelyn periaate). Aikojen saatossa esiin on noussut uusia termejä, joilla kuvata itseään tai identiteettiään, ja toisinaan jokin termi jää pois käytöstä tai sen käyttämistä ei suositella esimerkiksi loukkaavan sävyn vuoksi. Esimerkki tällaisesta on termi *transseksuaalisuus*; nykyisin korrekti termi on *transsukupuolisuus*, sillä sukupuolen kokemuksella ei ole tekemistä seksuaali-identiteetin kanssa, vaan kyseessä on käännösvirhe (engl. sex). Toisin sanoen ihminen voi olla transsukupuolinen ja homoseksuaalisesti tai heteroseksuaalisesti suun-

tautunut – aiemmin käytetty termi transseksuaalisuus sekoittui seksuaalista suuntautumista kuvaaviin termeihin. Vanha termi koettiin siksi harhaanjohtavaksi. (Karvinen 2013, henkilökohtainen tiedonanto.)

Lopulliseen termilistaan päätyi 66 termiä määritelmiseen. Tätä listaa käytin pohjana luodessani haastattelurunkoa.

6.2 Haastattelut

Halusin rajata haastateltavien joukon äidin- tai ensikielenään suomalaista viittomakieltä käyttäviin ja itsensä seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi kokeviin täysi-ikäisiin. Seta ry:n periaatteita mukaillen halusin nimeämisen tapahtuvan ensisijaisesti niiden ihmisten toimesta, joita termit kuvaavat. Arvelin myös, että tälle ryhmälle käsiteltävät suomenkieliset termit ja käsitteet niiden takana olisivat mahdollisesti tutumpia kuin kenelle tahansa viittomakieliselle. Äidin- ja ensikieliset viittomakieliset informantit edustavat tässä opinnäytetyössäni viittomakielen asiantuntijoita.

Etsin haastateltavia muun muassa internetin Facebook-palvelun kautta. Päätin järjestää yhdessä Seta ry:n kanssa yhteistyössä viittomakielisen tapaamisen Helsingin pride-viikolle kesäkuussa 2013. Haastattelukutsu oli suomenkielinen, mutta julkaisin tapahtumaa koskevan tiedotteen myös viitottuna videona. Tapaaminen oli myös osa Helsinki Pride -tapahtuman virallista ohjelmaa, ja Helsinki Pride -toimikunta myös tiedotti siitä tapahtuman ohjelmalehdessä. Tapahtuman tarkoitus oli paitsi tarjota viittomakielistä ohjelmaa pride-viikolle, myös toimia tilaisuutena, jossa voisin pyytää ihmisiä osallistuman haastatteluun.

Tapaamisessa pyysin osallistujia osallistumaan tutkimushaastatteluuni. Nähtävillä oli myös suomenkielinen haastattelukutsu (LIITE 1). Haastateltavat tulivat yksitellen erilliseen tilaan, jonne olin valmiiksi asentanut videokameran ja kannettavan tietokoneen. Haastateltavat allekirjoittivat haastattelusopimuksen (LIITE 2). Tämän jälkeen kerroin lyhyesti, mistä tutkimuksessani on kysymys ja kuinka haastattelu toimisi. Kannettavalla tietokoneella oli Power Point -esitys, joka toimi haastattelurunkona (LIITE 3). Videotallenteessa näyn sekä minä että haastateltava, sillä haastattelussa

haastateltavaa oli ohjeistettu kysymään, mikäli ei ymmärtäisi jotain termiä tai sen määritelmää (jotka olivat suomenkielisiä). Haastattelurunkoon oli lisätty myös kuvia, joiden tarkoituksena oli paitsi piristää varsin pitkää esitystä myös selventää termiä. Dioja haastattelurungossa on yhteensä 51. Yhdellä dialla oli yleensä yksi termi määritelmineen. Alkuperäisestä 66 termistä osan siis sijoitin samalle dialle (esimerkiksi alakulttuurit). Lisäksi diaesityksen lopussa oli dioja, jotka sisälsivät avoimia kysymyksiä, joissa kysyttiin muun muassa järjestöjen, ravintoloiden ja tapahtumien viittomanimiä sekä pyydettiin pohtimaan, onko suomalaisessa viittomakielessä hlbt-yhteisöä kuvaavia viittomia, joilla on negatiivinen konnotaatio.

Haastateltava katsoi diaesitystä omassa tahdissaan dia kerrallaan. Mikäli haastateltava ei tiennyt termille sopivaa viittomavastinetta tai ei ymmärtänyt termin merkitystä, hän saattoi siirtyä suoraan seuraavaan diaan. Kannustin haastateltavia viittomaan termille niin monta eri viittomavastinetta kuin hänelle tuli mieleen. Pyysin haastateltavia myös ilmaisemaan, mikäli he eivät ymmärtäneet suomenkielisiä määritelmiä, jotta voisin viittoja sen heille. Pyrin luomaan haastattelutilanteeseen rennon tunnelman, sillä arvelin joidenkin haastateltavien mahdollisesti kokevan haastattelun jonkinlaiseksi kielikokeeksi. Joidenkin haastateltavien kanssa virisi haastattelun aikana lyhyttä keskustelua. Haastateltavat esimerkiksi esittivät näkemyksiään siitä, mikseivät he ole nähneet esimerkiksi hlbt-yhteisöön liittyviä negatiivissävytteisiä viittomia tai haukkumasanoja käytettävän viittomakielisessä yhteisössä. Vältin kommentoimasta haastateltavien vastauksia, mutta nyökkäilin kannustavasti.

Sain kuvattua pride-viikon tapaamisessa kolme haastattelua. Tavoitteenani oli saada toteutettua viisi haastattelua. Tapaamisen jälkeen julkaisin haastattelukutsun uudelleen. Tämän jälkeen sain vielä yhden haastattelun, mutta haastateltavan toiveesta sitä ei ole taltioitu videolle, vaan haastateltava halusi vastata kirjallisesti. Lähetin haastateltavalle haastattelusopimuksen ja haastattelurungon sähköpostitse. Haastateltava kertoi keskustelleensa viittomavalinnoista muutamien muiden äidinkieleltään viittomakielisten hlbt-ihmisten kanssa, mutta lista oli kuitenkin yksin hänen kokoomansa. Tässä kirjallisessa vastauksessa haastateltava on kuvaillut viittomavastineita sanallisesti, kuvin ja viittomaalla Kuurojen liiton julkaisemaan Suomalaisen viittomakielten verkkosanakirja *Suvin* artikkelinumeroihin (Kuurojen Liitto 2013b). Varmistu-

akseni, että ymmärsin kuvatut viittomat oikein, olin yhteydessä haastateltavaan useita kertoja analysoidessani tutkimuksen tuloksia.

Tämän opinnäytetyön osalta vaikutti siltä, että viittomakielisiä haastateltavia on helppompi motivoida osallistumaan tutkimushaastatteluun, mikäli heidät kohtaa kasvotusten. Pelkkä haastattelukutsujen jakaminen eri reittejä pitkin ei tuottanut juurikaan tulosta.

6.3 Viittomakielisten vastineiden taltioiminen

Opinnäytetyön liitteenä on DVD-levy, jolle on tallennettu 45 videoklippia. Joillekin suomenkielisille käsitteille tai termeille on useampia viittomavastineita ja osa on sormitettava tai selitettävä viitottaessa. Nämä viittomavastine-ehdotukset perustuvat opinnäytetyön haastatteluaineistoon sekä salaisessa Facebook-ryhmässä käytyihin keskusteluihin. Suomenkielisten termien ja käsitteiden määritelmät löytyvät tämän opinnäytetyön lopusta (liite 3).

Oheinen tallenne ei välttämättä ole yhtenevä materiaalin kanssa, jonka toimitan työntilaaajalle, sillä viittomavastineista jatketaan vielä keskustelua viittomakielisessä hbt-yhteisössä verkossa sekä ryhmän tapaamisissa HeSetalla. Näin yhteisön jäsenille tarjoutuu uudelleen mahdollisuus kommentoida esitettyjä viittomavastineita ja tarkistaa viittomiseni oikeellisuus. Tämä edustaa työni pyrkimystä kohti suositusta, jonka Suomalaisen viittomakielen lautakunta on antanut pöytäkirjassaan 27.5.2000. Lautakunta suosittaa, että termityön aineistolle olisi hyvä saada kieliyhteisön kontrolli. (Suomalaisen viittomakielen lautakunta 2000.)

Opinnäytetyön liitteenä oleva tallenne on siis vasta ehdotelma. Osa viittomista ei ole vakiintunut suomalaiseen viittomakieleen tai ovat mahdollisesti vain pienen yhteisön käyttämiä (ks. luku 8, Tulokset), joten tallenteen sisältämiin viittomaehdotuksiin tulee suhtautua varauksella. Esimerkiksi tulkkaustilanteessa käsitteet on ensimmäistä kertaa mainittaessa syytä ensin sormittaa ja/tai määritellä.

Lisäksi opinnäytetyön ohessa palautetulla tallenteella on joitakin käsitteitä, joita ei ehkä ole tarkoituksenmukaista julkaista tilaajan verkkosivuilla. Julkaistava sanasto tulee olemaan laajuudeltaan ja sisällöltään vastaava kuin muut tilaajan julkaisemat sanastot. Tulemme tilaajan kanssa yhdessä pohtimaan, mitkä termit ja käsitteet sanastoon valitaan. Tilaajan verkkosivuja ollaan parhaillaan uudistamassa. Uudistetut verkkosivut avataan 30.12.2013 ja viittomakielinen termistö liitetään sivustolle vuoden 2014 aikana.

Oheinen tallenne sisältää viittomavastineita seuraaville suomen kielen termeille ja käsitteille:

1. Sukupuolen moninaisuus (3 erilaista vaihtoehtoa)
2. Sukupuoli-identiteetti
3. Sukupuolen ilmaisu
4. Sukupuolivähemmistö
5. CIS-sukupuolinen
6. CIS-fobia
7. Intersukupuolinen (Sormitetaan tai kuten videolla – yhdistetään sormitusta ja viittomia)
8. Genderblender
9. Questioning (Lainaviittoma, ei vakiintunut)
10. Queer (Lainaviittoma amerikkalaisesta viittomakielestä (ASL), vakiintumaton)
11. Trans-ihminen
12. Transsukupuolinen (Lainaviittoma, vakiintumaton, myös sormitus)
13. Transvestiitti
14. Transgender (Vakiintumaton)
15. MtF
16. FtM
17. Translapsi
18. Transmies
19. Transnainen
20. Transmaskuliininen (sormitus)

21. Transfeminiininen (sormitus)
22. Transfobia
23. Sukupuolen korjaaminen
24. Seksuaalinen suuntautuminen
25. Seksuaalivähemmistöt
26. Heteroseksuaalisuus, hetero
27. Questioning (Lainaviittoma, ei vakiintunut)
28. Queer (Lainaviittoma, ei vakiintunut)
29. Homo
30. Lesbo
31. Biseksuaali
32. Homoseksuaali
33. Transsuuntautunut
34. Ei-hetero
35. Aseksuaali (kolme vaihtoehtoa)
36. Homofobia
37. Bi-fobia
38. Rekisteröity parisuhde
39. Perheensisäinen adoptio
40. Sateenkaarikansa
41. Hlbt, lhbt
42. Karhu
43. Nahkahomo
44. Lepakko
45. Butch

7 AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa esittelen haastatteluaineistossa esiintyneet viittomavastineet hlbt-aiheisille termeille.

Esittelen aineiston suomenkielisten termien mukaan käyttäen samaa runkoa, joka oli haastattelun runkona. Haastattelurunko sekä suomenkielisten termien määritelmät on esitetty liitteessä 3.

Viittaa tuloksia esitellessäni suomalaisen viittomakielen sanakirjoihin ja sanastoihin sekä myös muiden maiden viittomakieliä esitteleviin sanakirjoihin. Artikkelinumerot ovat pääosin viittauksia Suomen viittomakielten verkkosanakirja *Suviin* (Kuurojen Liitto 2013b) lukuun ottamatta kahta viittausta Suomalaisen viittomakielen kuvasanakirjaan (Kuurojen Liitto ry 1973) sekä Terveystieteiden viittomat verkkosanastoon (Kuurojen Liitto 2013a).

7.1 Löydetyt viittomavastineet

1. Homo

Tälle termille kaikki haastateltavat esittivät ensimmäisenä vastineeksi *Suvi*-verkkosanakirjan artikkelia HOMO⁽³⁴⁾. Yksi haastateltava esitti artikkelin lisäksi *Suvin* artikkelia HOMO⁽²⁴³⁾. Kolmantena varianttina esille nousi Facebook-ryhmässä *Viittomakielen kuvasanakirjan* artikkeli HOMOSEKSUAALINEN (Kuurojen Liitto 1973, 57). Kuvasanakirjassa viittoma kuvataan tuotettavan peukalot pystyssä ja kertaliikkeellä. Verkkokeskustelussa viittoja viitto viittoman S-käsimuodolla (kädet nyrkissä). Verkkokeskustelussa useampi keskustelija tunnisti nähneensä tätä viittomaa käytössä. Viittomaa kuvattiin ”vanhaksi viittomaksi”.

2. Homofobia

Kaikki haastateltavat ehdottivat vastineeksi yhdysviittomaa HOMO⁽²⁴³⁾+PELKO⁽⁹²¹⁾.

3. Lesbo

Kaikki haastateltavat viittoivat LESBO⁽²⁴³⁾ L-käsimuodolla.

4. Biseksuaali

Kaikki haastateltavat viittoivat sormiaakkosin B+I. Lisäksi kaksi haastateltavaa esitti vaihtoehtoiseksi ilmaisuksi B+I+SEKSUAALI. Nämä molemmat variantit löytyvät artikkelin BISEKSUAALI⁽¹⁷⁸⁸⁾ alta.

5. Bifobia

Kaikki haastateltavat viittoivat B+I+PELKO⁽⁹²¹⁾.

6. Homoseksuaali (mies tai nainen)

Tässä kohdassa haastateltavat ehdottivat viittomaa HOMOSEKSUAALI⁽¹⁸¹⁴⁾.

7. Seksuaalinen suuntautuminen

Haastateltavat kokeilivat erilaisia viittomia. Aineistossa esiintyvät SEK-SI⁽⁷⁴⁰⁾+SUUNTA sekä SEKSI⁽⁷⁴⁰⁾+SUUNTAUTUA (jossa liike lähtee ohimoilta). Näistä enemmän kannatusta sai ensiksi mainittu, jota käytetään Kuitusen käännöksissä Setan verkkosivuilla (Kuitunen 2012).

8. Seksuaalivähemmistö

Haastateltavat viittoivat SEKSUAALI⁽⁷⁴⁰⁾+VÄHEMMISTÖ⁽¹⁰²¹⁾ (ilman sormien ”värinä”).

9. Queer

Termille ei ole viittomavastinetta vaan haastateltavat sormittivat Q-U-E-E-R.

10. Heteroseksuaali, Hetero

Tälle termille löytyy *Suvi*-verkkosanakirjasta useita vastinevariantteja, jotka löytyvät artikkelin HETERO⁽¹⁸¹¹⁾ alta. Varianteissa käsimuoto ja liike pysyvät samana, mutta variantissa 2/1 käytetään molempia käsiä. Variantit 1/1 ja 3/1 eroavat siten, että liike lähtee joko otsalta tai suun edestä. Aineistoni mukaan nämä kaikki ovat käytössä, mutta yleisimmäksi ehdotukseksi nousi variantin 2/1 mukainen viittoma, mutta tuotet-

tuna siten, että ei-dominoiva käsi on samansuuntainen dominoivan käden kanssa. Lisäksi viittoman perään voidaan lisätä SEKSUAALI⁽⁷⁴⁰⁾.

11. Transsuuntautunut

Ilmeistä päätellen tämä termi ei ollut haastateltaville tuttu, ja he lukivat määritelmää tarkasti. Vastine ehdotukseksi tarjottiin TRANSVESTIITTI⁽¹⁷²⁰⁾+SUUNTA (ks. seksuaalinen suuntautuminen). Viittoman TRANSVESTIITTI⁽¹⁷²⁰⁾ käytöstä laajentuneessa merkityksessä kerrotaan luvussa 8.

12. Questioning (Q)

Termi ei ole vakiintunut suomen kielessä eikä sillä ole suomenkielistä vastinetta. Termi vaikutti olevan myös haastateltaville uusi. Yksi haastateltava ehdotti viittomavastineeksi suomalaisen viittomakielen viittomaa ONGELMA⁽⁷²⁶⁾.

13. Ei-hetero

Haastateltavat tarjosivat viittomavastineiksi suoria käännöksiä, jotka muodostuivat viittomasta HETERO⁽¹⁸¹¹⁾ ja siihen liitettävästä kiellosta. Kielto oli joko päänpudistus viittomaan liitettynä tai viittoma EI liitettynä viittoman HETERO⁽¹⁸¹¹⁾ eteen tai sen jälkeen.

14. Sateenkaarikansa

Haastateltavat tarjosivat viittomavastineeksi yksimielisesti viittomaa SATEENKAARI+KANSA⁽²⁴¹⁾.

15. HLBT/HLBTQI/LHBT

Termille tarjottiin vastineeksi sormitusta.

16. Aseksuaali

Termille ei vaikuttaisi olevan vakiintunutta viittomaa. Haastateltavat kokeilivat erilaisia vaihtoehtoja muodostaen yhdysviittomia viittomasta SEKSI⁽⁷⁴⁰⁾ yhdistäen siihen artikkeleita EI-VÄLITÄ⁽⁵⁷¹⁾, EI-HALUA⁽²⁹⁰⁾, KIINNOSTAA⁽⁸⁹³⁾+EI.

17. Hetero-oletus

Haastateltavat tarjosivat viittomavastineeksi termille HETERO₍₁₈₁₁₎+LUULLA₍₈₆₀₎, vaikka termi ei vaikuttanut olevan haastateltaville tuttu.

18. Heteronormatiivisuus

Termi ei vaikuttanut olevan haastateltaville tuttu, mutta kolme neljästä haastateltavasta viittoivat HETERO₍₁₈₁₁₎+NORMAALI₍₇₇₁₎. Yksi haastateltava ehdotti lisäksi yhdysviittomaa HETERO+NORMI (vrt. SÄÄNTÖ₍₂₅₉₎, mutta H-käsimuodolla tuotettuna).

19. Drag King

Ei ehdotuksia.

20. Drag Queen

Ei ehdotuksia. Yksi haastateltava huomautti, että hän lähtisi ilmaisemaan käsitettä kuvailemalla esitystä, vaatteita jne. 0-pistettä käyttäen.

21. "Kaappi", "olla kaapissa"

Termille vaikuttaisi aineiston perusteella olevan vakiintunut viittoma KAAPPI₍₅₃₅₎.

22. Karhu(homo)

Aineiston perusteella termille vaikuttaisi olevan vakiintunut viittomavastine KARHU₍₂₄₈₎, johon voidaan liittää myös tarkenne HOMO₍₃₄₎.

23. Lepakko

Yksi haastateltavista kertoi, että suora käännös suomenkielestä on käytössä arkikielessä: LEPAKKO (viitotaan hieman kuin ISTUA, mutta dominoiva käsi "roikkuu" vrt. lepakko roikkuu pää alaspäin oksalla tms.).

24. Pride

Kolme neljästä haastateltavasta viittoi varmanoloisesti PRIDE (suora laina ASL:stä, nyrkkikäsimuoto, peukalo ojennettuna, käsi liikkuu peukalo rintakehään osoittaen alhaalta ylös, kosketus kehoon pysyy). Neljäs haastateltava ehdotti sormitusta.

25. Rekisteröity parisuhde

Haastateltavat tarjosivat viittomavastineeksi joko REKISTERI+PARI tai REKISTERI+PARI+SUHDE.

26. Sateenkaariperhe

Termille vaikuttaisi vakiintuneen suomenkielestä lainattu viittoma SATEENKAARI+PERHE.

27. Sosiaalinen vanhempi

Termille ei vaikuta olevan vakiintunutta viittomavastinetta. Yksi haastateltavista kuitenkin kokeili yhdistelmiä SOSIAALINEN+ÄITI ja SOSIAALINEN+ISÄ.

28. Apilaperhe (moniapilaperhe, kolmiapilaperhe, neliapilaperhe)

Vakiintunutta viittomaa ei vaikuta olevan, mutta yksi haastateltava ehdotti mahdolliseksi vastineeksi APILA+PERHE.

29. Perheen sisäinen adoptio

Kaksi haastateltavaa viittoivat PERHE+SISÄ+VASTAANOTTA.

30. Sukupuolivähemmistö

Kaikki haastateltavat viittoivat SUKUPUOLI+VÄHEMMISTÖ₍₁₀₂₁₎. SUKUPUOLI ks. Terveystieteiden viittomat (Kuurojen Liitto 2013a). Jatkossa tässä työssä SUKUPUOLI tarkoittaa tätä ”suppu-käsimuodoin” tuotettua viittomaa, jolla ei ole *Suvi*-verkkosanakirjassa artikkelinumeroa (Kuurojen Liitto 2013c).

31. Sukupuoli-identiteetti

Kaikki haastateltavat viittoivat SUKUPUOLI(ks. yllä)+IDENTITEETTI(molemmissa käsissä V-käsimuoto, kädet ristikkäin, pieni liike toistuu, rinnan korkeudella).

32. Transsukupuolinen

Kolme neljästä haastateltavasta tarjosi viittomavastineeksi viittomaa TRANSVESTIITTI₍₁₇₂₀₎. Haastateltavat kuitenkin ilmaisivat tyytymättömyyttä viittomaan. He ymmärsivät eri *trans*-alkuisten termien merkitykset, mutta ilmeisesti viittoma on tästä

huolimatta vakiintunut tarkoittamaan monia käsitteitä. Myöhemmin verkkokeskusteluissa nostettiin esille ruotsalaisen viittomakielen viittoma TRANSSEXUELL (kaksisorminen käsimuoto, etu- ja keskisormi kohtisuoraan ylös, kehonkontakti, keskellä rintakehää, kiertoliike ranteessa). Osa keskustelijoista tunnisti nähneensä viittomaa käytettävän. Viittomaa pidettiin myös suomalaisen viittomakieleen sopivana ja loogisena.

33. Transihminen

Kolme neljästä haastateltavasta tarjosi vastineeksi TRANSVESTIITTI₍₁₇₂₀₎+IHMINEN.

34. Transfobia

Kolme neljästä haastateltavasta tarjosi vastineeksi TRANSVESTIITTI₍₁₇₂₀₎+PELKO.

35. Transvestiitti

Kaikki haastateltavat ehdottivat viittomaa TRANSVESTIITTI₍₁₇₂₀₎.

36. Genderblender

Termille ei ole vakiintunutta ilmaisutapaa, mutta yksi haastateltava ehdotti käännettä suoraan englanninkielestä SUKUPUOLI+SEKOITTA.

37. Intersukupuolinen

Ei viittomavastinetta, sormitus.

38. Transgender

Kolme neljästä haastateltavasta tarjosi vastineeksi TRANSVESTIITTI₍₁₇₂₀₎.

39. Sukupuolen ilmaisu

Haastateltavat tarjosivat viittomakieliseksi vastineeksi SUKUPUOLI+ILMAISTA tai niiden asioiden, joihin termillä kokonaisuutena viitataan, luettelemista tai selittämistä.

40. Sukupuolen korjaus

Kolme haastateltavaa ehdotti vastineeksi SUKUPUOLI+KORJATA₍₁₆₀₎ ja yksi SUKUPUOLI+LEIKKAUS.

41. CIS-sukupuolinen

Kaikki haastateltavat ehdottivat sormiaakkosin tuotettua C-I-S+SUKUPUOLI+HENKILÖ (henkilöä ilmaiseva johdin).

42. CIS-fobia

Kaikki haastateltavat tarjosivat vastineeksi C-I-S (sormitus)+PELKO.

43. Sukupuolinormatiivisuus

Vastineeksi ehdotettiin aineistossa SUKUPUOLI+NORMAALI tai SUKUPUOLI+NORMI.

44. Transfeminiininen

Ei ehdotuksia.

45. MtF

Sormitus M+T+F. Yksi haastateltava kokeili viittoa MIES+SUUNTA+NAINEN.

46. Transnainen, 47. Translapsi, 48. Transmies

Useimmat haastateltavat viittoivat epäröiden TRANSVESTIITTI⁽¹⁷⁰²⁾ yhdistäen sen perään suoraan suomenkielestä lainaten NAINEN/LAPSI/MIES.

49. Transmaskuliininen

Ei ehdotuksia.

50. FtM

Sormitus F+T+M. Yksi haastateltava kokeili viittomayhdistelmää NAINEN+SUUNTA+MIES.

51. Sukupuolen moninaisuus

Tämän termin kohdalla haastateltavat kokeilivat eri variaatioita yhdysviittomista. Alkuosana esiintyi viittoma SUKUPUOLI, ja siihen liitettiin MONTA⁽¹⁰²⁰⁾, VAIHDELLA⁽²²⁹⁾(pienellä liikkeellä), ERILAISIA⁽⁷¹⁵⁾(pienellä liikkeellä).

52. Baarit

Kaikille esimerkkeinä mainituille ravintoloille löytyi nimiviittoma. Vakiintuneimmilta vaikuttivat Helsingissä sijaitsevien ravintoloiden nimiviittomat. Ravintoloiden ym. nimiviittomilla ei kuitenkaan ollut merkitystä tutkimuskysymysten tai produktin kannalta, joten niitä en esittele tämän tarkemmin.

53. Haukkumasanat, negatiivinen konnotaatio

Haastateltavat eivät osanneet nimetä yhtään vain haukkumasanaksi vakiintunutta viittomaa. Yksi haastateltava huomautti, että suorat lainat esimerkiksi suomen kielestä lienevät mahdollisia (kuten BANAANI+POIKA). Toinen haastateltava kertoi nuorten käyttävän viittomaa HOMO⁽³⁴⁾ samaan tyyliin homotteluun kuin suomenkielisetkin muodossa HOMO⁽³⁴⁾+SINÄ. Yksi haastateltavista piti mahdollisena, että haukkumaviittomia tai negatiivisia ilmaisutapoja on, mutta hän ei ole niistä tietoinen, sillä hänen läsnä ollessaan niitä ei käytetä, koska hän on avoin seksuaalisesta suuntautumisestaan kuurojen yhteisössä.

54. Alakulttuurit

Butch

Yksi haastateltava ehdotti viittomaa MIEHINEN⁽⁴³³⁾.

Femme

Yksi haastateltava ehdotti viittomaa NAINEN⁽²⁸⁹⁾.

Rekkalesbo

Kaikki haastatellut viittoivat REKKA, johon muutama yhdisti vielä viittoman LESBO⁽²⁴³⁾ (L-käsimuoto).

Karhu(homo)

Kaikki haastatellut viittoivat KARHU⁽²⁴⁸⁾.

Nahkahomo

Kolme neljästä haastateltavasta ehdotti viittomaa NAHKA⁽⁴³⁶⁾+HOMO⁽³⁴⁾.

55. Tapahtumat

Pride

Kolme neljästä haastateltavasta käytti viittomaa PRIDE (ks. 24).

Helsinki Pride

Kolme neljästä haastateltavasta viittoi HELSINKI+PRIDE.

North Pride

Yksi neljästä muisteli, että viitottaisiin OULU+PRIDE.

Leimautumispäivät

Kaksi neljästä haastateltavasta viittoi LEIMATA/LEIMA.

Muille tapahtumille ei löytynyt nimiviittomia.

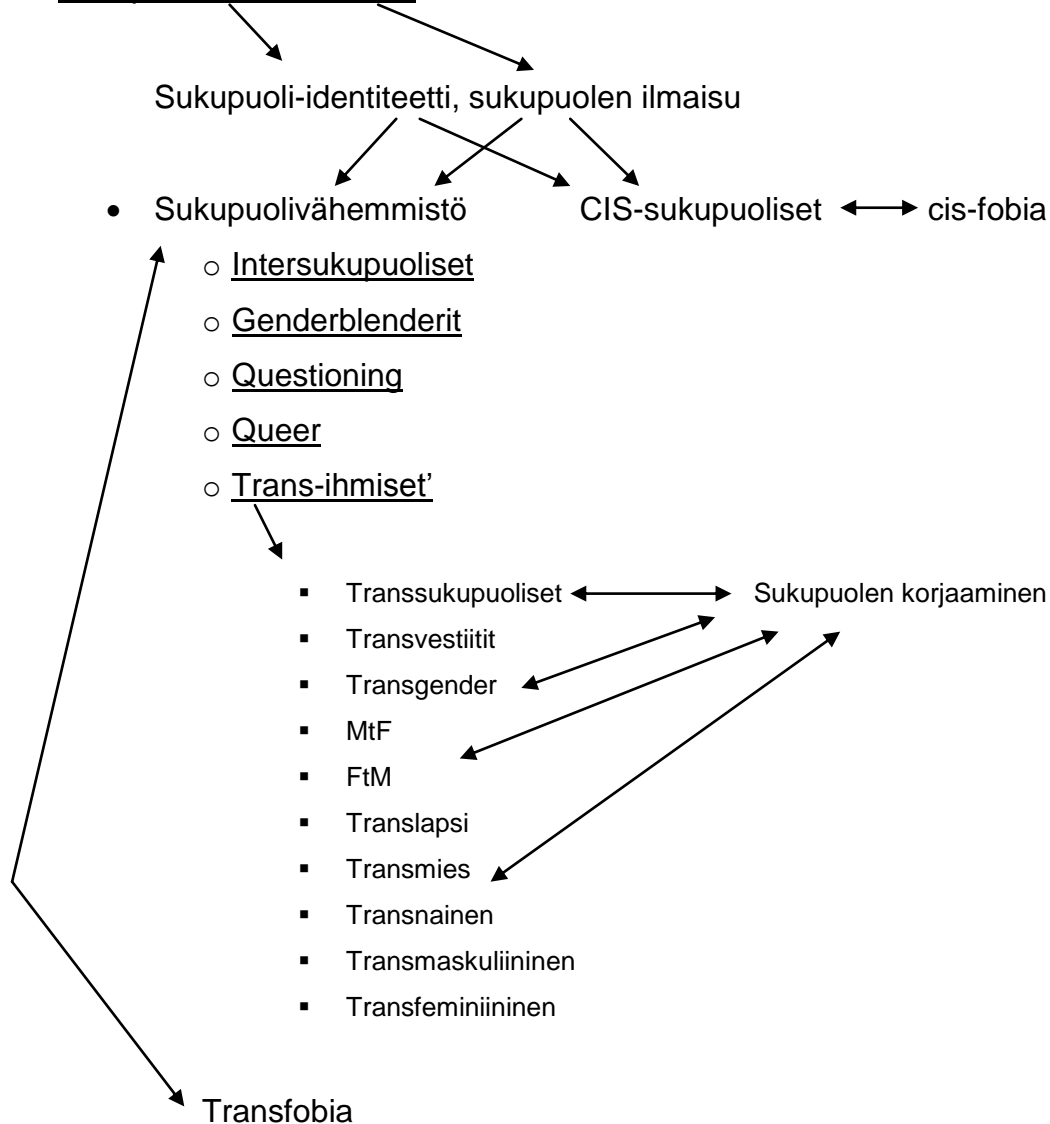
56. Järjestöjä

Suurimmalle osalle luetteloimistani järjestöistä ei ollut tässä aineistossa vakiintunutta nimiviittomaa. Valtakunnallinen Seta viitotaan sormittaen SETA, ja sen paikalliset jäsenjärjestöt viitotaan suomenkielisestä nimestä lainaten paikkakunnan nimiviittoma + SETA. Lisäksi useampi haastateltava nimesi Mummolaakso ry:n MUMMO+LAAKSO, Sateenkaariperheet ry SATEENKAARI+PERHE+R-Y, Suomen karhut SUOMI+KARHU. Lisäksi yksi haastateltava nimesi Aids-tukikeskuksen AIDS(sormitus)+TUKI+KESKUS sekä Kansallinen sateenkaariryhmän KANSA+SATEENKAARI+RYHMÄ.

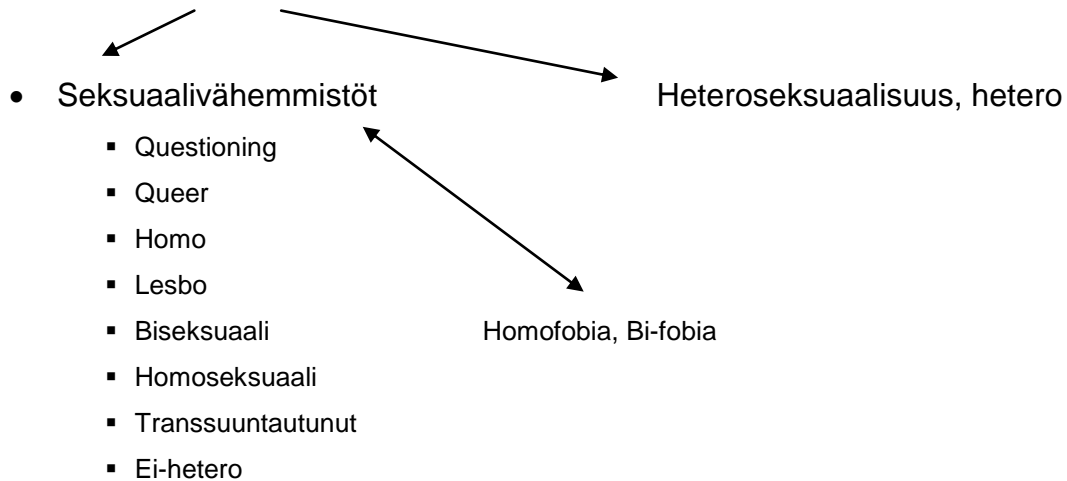
7.2 Termit käsitekartalla

Tutkiakseni viittomien tai ilmaisujen vakiintuneisuutta, jaoin suomenkieliset termit ryhmiin seuraavalla tavalla:

Sukupuolen moninaisuus

Seksuaalinen suuntautuminen

- (Aseksuaali)

Lainsäädäntöön liittyvät

- Rekisteröity parisuhde
- Perheensisäinen adoptio

Yhteisöä kuvaavat

- Sateenkaarikansa
- Hlbt, lhbt
- Alakulttuureja tai tyylejä kuvaavat
 - Karhu
 - Nahkahomo
 - Lepakko
 - Butch
 - Femme
 - Dragqueen tai -king
 - Sateenkaariperhe
 - Sosiaalinen vanhempi
 - Apilaperhe

Muut (Tutkimus, sosiologia)

- Hetero-oletus
- Heteronormatiivisuus
- Sukupuolinormatiivisuus

Nimet

- Järjestöt
- Ravintolat, baarit
- Tapahtumat

8 TULOKSET

8.1 Sukupuolen moninaisuutta kuvaavien termien vakiintuneisuus

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että suomalaisessa viittomakielessä ei ole vakiintuneita termiviittomia kuvaamaan sukupuolen moninaisuutta. Suomalaisen viittomakielen sanakirjoista (Kuurojen Liitto ry 2013b, Kuurojen Liitto ry 2002, Kuurojen Liitto 1973) sukupuolen moninaisuutta kuvaavia viittomia ei juuri löydy lukuun ottamatta Suvi verkkosanakirjan artikkelia 1702. Kyseisen viittoman TRANSVESTIITTI₍₁₇₀₂₎ haastateltavat kuitenkin yhdistivät lähes kaikkiin haastattelurungossa esiintyviin sukupuolen moninaisuutta kuvaaviin suomenkielisiin termeihin. Tästä voisi päätellä, että haastateltavat eivät ehkä tunne suomenkielisten termien merkityksiä ja eroavaisuuksia. Haastattelutilanteessa termien yhteydessä oli suomenkieliset määritelmät sekä mahdollisuus pyytää minua selittämään käsitteet viittoen. Haastateltaville suomen kieli on toinen kieli, jota he mahdollisesti eivät hallitse yhtä hyvin kuin viittomakieltä. Tästä huolimatta aineiston perusteella vaikutti siltä, että haastateltavat ymmärsivät suomenkielisten termien merkityserot.

Haastateltavat ilmaisivat tyytymättömyyttä esittämäänsä viittomavastineeseen muun muassa ilmein (kysyvä, epäröivä, tyytymätön) ja myös sanallistaen sen, että täysin vastaavaa viittomaa ei ole. Haastateltavat vaikuttivat olevan tietoisia siitä, että viittoman merkitys on vakiintumaton tai laajentunut. Yksi haastateltavista käytti puhetta apuna viittoman merkityksen eriyttämiseen, jos sopivaa riittävän merkitykseltään tarkkarajaista viittomaa ei ollut tarjolla. Viittomien tai ilmaisujen vakiintumattomuus näkyi myös siinä, miten haastateltavat reagoivat haastattelurungon kysymyksiin: Uuden dian tullessa näkyviin he viittoivat viittoman tai viittomat hyvin varmanoloisesti välittömästi suomenkielisen termin nähtyään, mikäli viittoma oli vakiintunut (esimerkkejä tästä on HOMO₍₃₄₎ ja LESBO₍₂₄₃₎, jotka siis eivät kuulu sukupuolen moninaisuutta kuvaaviin termeihin vaan seksuaalista suuntautumista kuvaaviin). Sukupuolen moninaisuuteen liittyvien termien kohdalla he kuitenkin pysähtyivät lukemaan määritelmän, esittivät lisäkysymyksiä tai alkoivat ”maistella” eli kokeilla eri viittomistapoja.

Olen käsitekartassa määritellyt 22 termiä sukupuolen moninaisuutta kuvaaviin kuuluvaksi. Näistä termeistä vain yhdelle löytyy viittomavastine *Suvi-verkkosanakirjasta* (viittoma TRANSVESTIITTI⁽¹⁷⁰²⁾, jonka suomenkieliseksi vastineeksi esitetään ”transvestiitti”). Aineistossani haastateltavat kuitenkin tarjosivat tätä viittomaa kuvaamaan useita muitakin termejä – etenkin niitä, jotka suomen kielellä alkoivat *trans-*johtimella. Sukupuolen moninaisuutta ilmaisevissa termeissä oli myös eniten niitä, joille haastateltavat eivät esittäneet mitään viittomavastinetta. Näitä termejä haastateltavat olisivat joko sormittaneet tai selittäneet määritelmän kautta tai esimerkein.

Sukupuolen moninaisuus -otsikon alle kokoamistani termeistä monet ovat varsin hiltaintain suomen kieleen vakiintuneita. Omien havaintojeni mukaan nämä käsitteet sekoittuvat toisiinsa ja niitä käytetään edelleen väärissä yhteyksissä esimerkiksi mediassa – arkikielestä puhumattakaan. Koko sukupuolen moninaisuutta kuvaava käsitteistö on nuorta. Esimerkiksi koko ajatus transsukupuolisuudesta ja transvestisuudesta erillisinä ilmiöinä vakiintui vasta 1960-luvulla. Tämän jälkeen sukupuolen moninaisuutta kuvaava sanasto on kaiken aikaa laajentunut. (Aarnipuu 2008, 109, 114, 118, 120.)

Suomalaisessa viittomakielessä sama vakiintumisprosessi on näiden termien osalta mahdollisesti vasta tapahtumassa. Toisaalta myös suomenkielisten termien käytöstä keskustellaan jatkuvasti ja sukupuolen monimuotoisuutta kuvaavien sanojen merkitykset muuttuvat, sävyt vaihtuvat ja aiheeseen liittyvä sanasto on jatkuvassa liikkeessä (Aarnipuu 2008, 62).

Vertailemalla esimerkiksi Spread the Sign -sivuston (European Sign Language Center 2013) viittomavastineita sanalle *transvestiitti* voi päätellä viittomien joko lainautuneen viittomakielestä toiseen ”petollisina ystävinä” tai käsitteiden olevan vielä vakiintumattomia. On myös mahdollista, että sivustolla esiintyy käsitteiden sekaannusta, sillä *transvestiitti*-termiä ei sanakirjassa määritellä. Esimerkiksi tämän sanakirjan mukaan *transvestiittia* vastaava viittoma Saksan, Ranskan, Espanjan, Latvian ja Iso-Britannian kansallisissa viittomakielissä olisi sukua ruotsalaisen viittomakielen viittomalle TRANSSEXUELL (kuvaus ks. aineiston analyysi). Näiden maiden viittomakielissä viittoma oli saattanut muuttaa paikkaa, mutta yhteistä kaikille oli kiertyvä liike,

sama käsimuoto tai molemmat. Ruotsalaisessa viittomakielessä *transvestiittia* vastaava viittoma on sama kuin suomalaisen viittomakielen TRASVESTIITTI⁽¹⁷⁰²⁾.

Pohdin myös sitä mahdollisuutta, että viittoma-artikkelin 1702 suomenkielinen vastine *transvestiitti* on *Suvi*-verkkosanakirjassa väärä. Verkkosanakirjassa viittoma-artikkelin yhteydessä ei esitetä määritelmää termille (Kuurojen Liitto 2013b). Tämän aineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että viittoman, jota artikkeli 1702 kuvaa, suomenkielinen vastine tällä hetkellä voisi paremminkin olla *transihminen* tai *transihmiset* eli viittoman merkityskenttä on laajentunut kattamaan monia sukupuolen moninaisuutta kuvaavia termejä. Nämä käsitteet pitävät sisällään niin transvestisuuden kuin transsukupuolisuudenkin. Viittoma nro.1702 vaikuttaisi viittaavan hyvin laajasti koko perinteisen mies–nainen-sukupuolijaon ja perinteisen sukupuolen ilmaisun ulkopuolelle sijoittuvaan sukupuolen kokemiseen ja ilmaisuun, kaikkiin sukupuolen moninaisuuden eri ilmiöihin. On myös mahdollista, että viittoma-artikkeli 1702 toimii ikään kuin *trans*-johdinta markkeeraten. Näin ollen viittoma-artikkelia 1702 vastaavaa viittomaa käytettäessä voitaisiin lisäämällä viittoman yhteyteen muita määreitä tarvittaessa eritellä, tarkoitetaanko esimerkiksi transvestiittia vai transsukupuolista. Koska verkkosanakirja on julkaistu ensi kertaa jo vuonna 2003, on mahdollista, että sanakirjan tekijöille on sattunut virhe vastaavaa termiä valittaessa tai viittoman merkitys on myöhemmin laajentunut nykyisen kaltaiseksi.

8.2 Hlbt-yhteisöön liittyvien viittomien negatiiviset konnotaatiot

Tämän aineiston pohjalta ei voida varmasti päätellä, esiintyykö suomalaisessa viittomakielessä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä ilmaisuja tai viittomia, joilla on negatiivinen konnotaatio.

Kuten aiemmassa luvussa mainitaan, yksi haastateltavista kertoi, että nuorisokielessä käytetään homottelua samaan tapaan kuin suomen kielessäkin. Muutoin haastateltavat eivät osanneet kertoa havaintojaan joidenkin hlbt-yhteisöön liittyvien viittomien tai ilmaisuiden negatiivisesta konnotaatiosta.

Yksi haastateltava huomautti, että *Suvi*-verkkosanakirjassa artekkeliin 34 ja 243 suomenkielisiksi vastinevarianteiksi mainitaan sana *hintti*, jolla on negatiivinen konnotaatio. Tällä perusteella voidaan päätellä, että näitä viittomia voidaan käyttää tai on voitu käyttää kantamaan myös negatiivista konnotaatiota sanakirjan tekijöiden näemyksen mukaan, sillä merkityksessä *hintti* käytettynä viittoma ei ole sävyltään neutraali.

Aihetta tulisi tutkia lausetasolla ja erilaisella haastateltavien joukolla, kuten yksi haastateltavista huomautti. Tämä haastateltavien joukko ei mahdollisesti ole tietoinen pilkallisista ilmaisuista, sillä on mahdollista, etteivät he ole niitä kohdanneet, koska heidän seksuaalinen suuntaumisensa mahdollisesti on viittomakielisen yhteisön tiedossa. Hän siis arveli, ettei ”rumaa kieltä” käytettäisi ”päin naamaa” vaan silloin kuin pilkan kohde ei ole paikalla.

Oma epäilykseni on, että viittomiin voidaan lisätä negatiivisia sävyjä esimerkiksi ilmeellä tai viittomistyyllillä. Sama viittoma voi siis esiintyä sekä neutraalina että negatiivisesti latautuneena. Toinen oletukseni on, että negatiivisia sävyjä lisättäisiin lausetasolla esimerkiksi kuvaamalla homoa tai transsukupuolista 0-pisteen kautta halventavasti.

9 POHDINTA

Lähdin tekemään tätä termityötä omasta kulttuuri- ja kielitaustastani käsin. Työni lähtökohdat perustuivat vahvasti kuulevien kulttuuriin: seksuaali- ja sukupuoli-identiteettiä kuvaavien termien käytön ja määritelmien arvioiminen sekä itsensä nimeäminen on hlbt-yhteisössä keskeistä. Lähtökohtaisesti myös oletin, että suomenkielisille termeille olisi löydettävissä tarkkarajaiset viittomakieliset vastineet. Työtä tehdessäni tulin pohtineeksi, onko ylipäänsä ollenkaan viittomakielelle ominaista, että siinä esiintyisi termejä siinä merkityksessä kuin ne puhuttujen kielten osalta ymmärrettään.

Tutkimuksessani ei selvitetty haastateltavien ikää, kotipaikkaa eikä heiltä kysytty heidän sukupuoltaan, sukupuoli-identiteettiään tai seksuaalista suuntatumistaan. On siis mahdollista, että nämä muuttajat ovat vaikuttaneet aineistoon eivätkä haastateltavat edustaneet kattavasti kaikkia Suomessa asuvia, suomalaista viittomakieltä pääasialisena kielenään käyttäviä hlbt-ihmisiä. On esimerkiksi mahdollista, etteivät sukupuolen moninaisuutta kuvaavat termit olleet juuri näille henkilöille erityisen tärkeitä ja läheisiä, jos he eivät itse identifioituvat cis-sukupuolisiksi eivätkä ole omakohtaisesti käsitelleet sukupuolen ilmaisuun ja kokemiseen liittyviä asioita syvällisemmin. En eritellyt haastateltavia sen mukaan edustavatko he seksuaali- vai sukupuolivähemmistöä (tai kumpaakin), sillä arvelin, ettei haastateltavia muutoinkaan ole kovin helppoa löytää – ja lisäkriteerit olisivat vaikeuttaneet haastateltavien etsimistä entisestään. Haastateltavia oli myös lukumääräisesti vähäinen määrä – joskin potentiaalisten haastateltavienkaan joukko tuskin on muutamaa sataa henkilöä suurempi. Suuremmalla haastateltavien joukolla tutkimuksen tulos olisi ollut luotettavampi. Minun olisi ollut hyödyllistä kerätä aineistoa esimerkiksi kahden vuoden ajan pride-tapahtumien yhteydessä tai nyt säännöllisten viittomakielisten hlbt-tapaamisten alettua useita kertoja. Näin aineistoon olisi varmemmin kertynyt edustavampi otos. Tämä ei kuitenkaan ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyönä ollut mahdollista.

Tutkimuksessani suomen kielellä oli varsin suuri osuus. Koko työn lähtökohta oli suomenkielisissä termeissä. Lisäksi haastattelutilanteessa haastateltavien vastauk-

siin on voinut vaikuttaa heidän suomen kielen taitonsa sekä heidän ennakkotietonsa hlbt-teemoista sekä heidän koulutustasonsa. Haastattelurunko olisi voinut olla täysin viittomakielinen. Termien määritelmät olisivat voineet olla viittomakielisessä muodossa.

Alkuvaiheessa suunnittelin perustavani haastattelun kokonaan visuaaliseen materiaaliin. Suunnittelin käyttäväni kuvia, joiden pohjalta haastateltavat saisivat vapaasti kertoa hlbt-yhteisöstä ja omasta identiteetistään, jolloin vapaassa kerronnassa olisi ehkä esiintynyt eri identiteettejä ja ihmisryhmiä kuvaavia termejä. Myös aiemmin hlbt-viittomia tutkineet tutkijat ovat käyttäneet kuvia haastattelun pohjana välttääkseen puhutun kielen vaikutuksen tutkimustuloksiin (mm. Kleinfeld & Warner 1996 sekä Butowski & Rudner 1981). Päädyin kuitenkin käyttämään haastattelurungossa suomen kieltä, sillä epäilin, saisinko haastateltavia kertomaan niin laajasti, että viitottuun materiaaliin päätyisi riittävästi termejä. Varmasti esimerkiksi viittomat HOMO, LESBO ja esimerkiksi PRIDE olisi helposti saatu esiintymään vapaassa kerronnassa käyttäen apuna esimerkiksi valokuvia, mutta sellaisten sukupuolen moninaisuutta kuvaavien termien kuten transgender, genderblender tai queer olisi ollut hankalampaa, sillä em. identiteetit eivät välttämättä välity henkilön pukeutumisesta, ulkonäöstä tai toiminnasta. Mahdollisesti näiden kahden tavan – kuviin perustuvan vapaan kerronnan ja termeistä muodostuvan haastattelurungon yhdistelmä – olisi ollut tarkoituksenmukaisin. Tällä keinoin olisi aineistosta käynyt ilmi myös sellaisia lauseyhteyksiä, joissa termejä viittomakielellä käytetään. Aineistoon olisi luultavasti voinut päätyä myös kuvailevaa kieltä ja sellaisia termejä tai käsitteitä, joita en ollut itse tajunnut kysyä. Suomen kielen vaikutus voi näkyä myös siinä, että aineistossani esiintyvät viittomat ovat pääosin suoria käännöslainoja suomen kielestä. Toisaalta, kuten aiemmin olen kertonut, nimenomaan lainaaminen muista kielistä on erityisalojen viittomiston muodostumisen tyypillinen tapa.

Alun perin suunnittelin myös haastattelun toteuttamista pari- tai ryhmähaastatteluna. Ajattelin termien ”pulpahtelevan” esiin, mikäli haastateltavat olisivat voineet keskustella niistä keskenään. Myöhemmin olen huomannut, että viittomakielisessä hlbt-yhteisössä keskustellaan useinkin erilaisista yhteisöön liittyvistä viittomista, niiden yleisyydestä ja käytöstä. Pari- tai ryhmähaastattelu olisi saattanut olla luonteva tapa selvittää käytettyjä viittomia.

Näistä puutteista huolimatta työn laatua termityönä kohentaa se, että mukana prosessissa on ollut sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistötermien asiantuntija kuin viittomakielenkin asiantuntijoita. Opinnäytetyön puitteissa ei voida käyttää kovin suurta asiantuntijoiden joukkoa, enkä minä opinnäytetyön tekijänä ole terminologisen työn asiantuntija. Tämän työn sovellettevuutta ja luotettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon edellä mainitut seikat.

Pidän tekemääni työtä kuitenkin siinä mielessä merkittävänä, että olen työni kautta osaltani ollut tekemässä näkyväksi viittomakielistä hlbt-yhteisöä. Toisaalta hlbt-vähemmistöön liittyvien viittomien kartoitus tekee näkyväksi koko ilmiön, hlbt-ihmiset ja heidän identiteettinsä, viittomakielessä ja viittomakielisessä yhteisössä. Tove Skuttnabb-Kangas (1988, 16–17) kirjoittaa siitä, kuinka kieli omalta osaltaan ”valitsee sen, minkä me voimme nähdä”. Kieli myös määrittelee, mikä on tarpeellista ja mihin taas on tarpeetonta kiinnittää huomiota. Kieli myös osaltaan määrittelee sen, miten me asiat näemme. Kielessä on sanoja sellaisille asioille ja ilmiöille, jotka kieltä käyttävien kulttuurissa ovat tärkeitä. Skuttnabb-Kangas havainnollistaa tätä prosessia kertomalla alkuperäiskansasta, jonka kielessä on 13 eri sanaa jälle. Nämä sanat ikään kuin pakottavat kielenkäyttäjän näkemään jään kaikki eri vivahteet ja ominaisuudet, sillä kielessä ei ole käytössä yleisesti jäätä kuvaavaa sanaa. (Skuttnabb-Kangas 1988, 16–17.) Samaa ajattelua voisi soveltaa siihen, kuinka sitä mukaa kuin on alettu tiedostaa sukupuolen moninaisuutta ja sukupuolen muunnelmia, ilmiöitä on täytynyt myös nimetä. Kun kielenkäyttäjä törmää näihin sukupuolen muunnelmia kuvaaviin sanoihin, hän samalla on tavallaan ”pakotettu” huomaamaan sukupuolen moninaisuuden.

Toisaalta kielessä on sanoja vain sellaisille asioille, joilla kielenkäyttäjille on jokin merkitys. Se, ettei jollekin ilmiölle ole sanoja, ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei ilmiöstä voisi puhua tai ettemme voisi sitä havaita. Asiasta tai ilmiöstä, jolle ei ole sanaa, on vain työläämpi puhua. Mikään ei myöskään estä meitä keksimästä uusia sanoja (luokitteluja) tai lopettamasta käyttämästä toisia. Sosiaalisena perintönä opimme sanoja ja suhtautumistapoja. Aluksi se voi olla tiedostamatonta, mutta voimme oppia havaitsemaan, millaisia konnotaatioita sanat pitävät sisällään. Voimme myös oppia ymmärtämään, kenen näkökulmaa tai mitä yhteiskunnallista näkemystä sanat edustavat.

(Skuttnabb-Kangas 1988, 21, 25.) Voimme esimerkiksi aluksi oppia tuntemaan vain kaksi sukupuolta kuvaavaa sanaa, *mies* ja *nainen*. Ehkä myöhemmin kuulemme puhuttavan ”sukupuolta vaihtavista” tai ”transuista”. Jossain kohtaa ehkä vastaan tulee-kin uusia termejä ja havahdumme huomaamaan, että eri ihmiset ja eri ihmisryhmät nimeävät sukupuolia eri tavoin. Jollekin ihmiselle tai ryhmälle on olemassa lukematon määrä erilaisia käsitteitä ja termejä, jotka kuvaavat ihmisen sukupuolta ja sukupuolen ilmaisua, kun taas jotkut toiset nimeävät ja näkevät vain kaksi sukupuolta ja kaksi toisiinsa nähden vastakkaista sukupuolen ilmaisemisen tapaa.

Nimeäminen on tärkeä osa minäkuvan rakentumisessa. Jos yksilön sukupuolen kokemus tai ilmaisu poikkeaa ympäristön oletuksista, hän voi kokea erilaisuuden ja ristiriidan tuntemuksia. Näiden tuntemusten käsittely on vaikeaa, jos niille ei löydä nimeä – sopivaa sanaa. (Aarnipuu 2008, 62.) Se, että suomalaisessa viittomakielessä ei vaikuttaisi tämän aineiston perusteella olevan yksiselitteisiä ja tarkkoja termejä sukupuolen moninaisuulle ja sukupuoli-identiteeteille, ei tarkoita sitä, ettei yksilö voisi havaita, jakaa ja käsitellä sukupuolen moninaisuuteen liittyviä tuntemuksia tai kokemuksia. Se vain on työläämpää, mikäli jokaisessa kohtaamisessa on tilannekohtaisesti sovittava käytettävistä käsitteistä ja niiden määritelmistä.

Arvelen, että on erilainen kokemus alkaa havaita itsessään esimerkiksi homoseksuaalisia tunteita ja elää yhteisössä, jossa tälle ilmiölle on nimi, viittoma, joka on yleisesti tunnettu ja kieliyhteisössä käytetty, kuin havaita vastaavia tunteita yhteisössä, jossa oma seksuaali- tai sukupuoli-identiteetti onkin sellainen, ettei sille ole nimeä. Minuuden ja identiteetin kehityksessä eheäksi yksilön tunteella siitä, että hän voi jakaa ajatuksiaan, tunteitaan ja toimiaan yhteisönsä jäsenten kanssa sekä pystyy löytämään samaistumisen kohteita, on keskeinen rooli (Lehto & Kovero 2010, 151). Jakamisen ja samaistumisen kohteiden löytymisen voisi kuvitella olevan helpompaa tilanteessa, jossa itsensä, oman identiteettinsä voi nimetä. Toisaalta se, että sillä asialla tai ilmiöllä, johon itse samaistuu, on nimi, vaikuttaa varmasti siihen, kuinka näkyväksi ja olemassa olevaksi eli hyväksytyksi yksilö voi itsensä tuntea yhteisössään. Yksilö saattaa jopa muistaa sen hetken, jolloin hän ”tulee itsenään näkyväksi” omaksumaan omaa sukupuoltaan tai seksuaalista suuntautumistaan kuvaavan sanan. Sanan ”löytäminen” voi merkitä sitä, että aiemmin epämääräiset tunteet ja erilaisuuden epämääräinen kokeminen jäsentyvät ja tulevat yksilölle itselleenkin hahmotetta-

viksi (Latokangas 1994, 58–59). Tästä hlbt-vähemmistön näkyvyyden ja yksilön identiteetin eheyden näkökulmasta hlbt-viittomien tutkiminen ja keskustelun herättäminen on merkityksellistä.

Opinnäytetyön tekeminen on kasvattanut minua kohti parempaa ammatillisuutta ja kehittänyt viittomakielen taitoani. Tutkimusta tehdessäni tietoisuuteni tulkin asiakasryhmistä on syventynyt. Käsitykseni kuurojen kulttuurista ja sen alakulttuureista on laajentunut. Olen oppinut ymmärtämään syvemmin sanakirja- ja sanastotyön merkitystä vähemmistökielelle sekä pohtinut vähemmistökieleen kohdistuvan kielenhuollon ja taltioimisen eettisiä ulottuvuuksia. Oma asemani viittomakielisessä yhteisössä ja toimintani vaikutukset viittomakielen kehittymiseen ovat kirkastuneet ja ymmärrykseni syventynyt. Olen omaksunut uutta viittomistoa. Ymmärrykseni yleisesti kielistä järjestelminä ja niiden luonteesta on kasvanut.

Jatkotutkimuksen aiheiksi ehdotan sukupuolen moninaisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvien viittomien uudelleenkartoittamista ja korpustutkimusta soveltaen yllä kuvaamiani viittomakieleen ja visuaalisuuteen pohjaavia haastattelutapoja. Tulkkausalaa hyödyttävää tietoa saataisiin esimerkiksi kartoittamalla sitä, onko viittomakielisillä hlbt-tulkinkäyttäjillä erityisiä toiveita tai tarpeita tulkkauksen tai tulkin kielitaidon suhteen. Muita kiinnostavia tutkimuksen aiheita voisivat olla esimerkiksi suomalaisen hlbt-yhteisön ja viittomakielisen yhteisön piirteiden vertailu, viittomakielisen sosiaalisen variaation esiintymisen selvittäminen suomalaisessa hlbt-yhteisössä ja kahteen vähemmistöön kuulumisen merkityksen tutkiminen yksilön näkökulmasta.

LÄHTEET

Aarnipuu, Tiia 2008. Trans – Sukupuolen muunnelmia. Helsinki: Like.

Aunola, Ulla (toim.) & Haaksilahti, Tiina & Laatikainen, Sari & Raino, Päivi & Salon-
saari, Maria-Elisa 2012. Viiton ja ohjaan. Helsinki: Opetushallitus.

Euroopan viittomakielikeskus 2013. Spread the Sign sivusto. Viitattu 16.11.2013.
<http://www.spreadthesign.com/fi/>

Herrala, Timo 2013. Henkilökohtainen tiedonanto sähköpostitse 11.11.2013.

Humanistinen ammattikorkeakoulu 2009. Opinnäytetyöopas. Viitattu 12.11.2013.
https://pro.humak.fi/document/humak/15626/humakin_keskeiset_asiakirjat/kasikirjat,_oppaat_ja_ohjeet/opetus/opinnaytetyoapas/OPINNAYTETYOOPAS.pdf.

Ilmonen, Tuisku & Nissinen, Jussi 2006. Seksologian peruskäsitteistöä. Teoksessa
Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim

Jantunen, Tommi 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen.
Tampere: Finn Lectura.

Jenu, Martti 2011. Oikea mies, nainen tai jotain siltä väliltä oikeassa paikassa –
Tulkkausta seksuaalivähemmistöyhteisössä. Artikkelit. Kielisilta – Suomen viittoma-
kielen
tulkit ry 01/2011.

Jokinen, Markku 2002. Viittomakieliset – yksi suomalaisista kielellisistä identiteeteis-
tä. Teoksessa Moniääninen Suomi. 2. painos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Sovel-
tavan kielentutkimuksen keskus.

Kane, Thomas 1994. Deaf Gay Men's Culture. Teoksessa The Deaf Way - Perspec-
tives from the International Conference on Deaf Culture. Washington D.C: Gallaudet
University Press.

Karlsson, Fred 2008. Yleinen kielitiede. Uudistetun laitoksen 3. painos. Helsinki:
Gaudeamus.

Karvinen, Marita 2013. Henkilökohtainen tiedonanto Helsingissä 14.5.2013.

Kleinfeld, Mala Silverman & Warner, Noni 1996. Gay, Lesbian, and Bisexual Signs. Teoksessa Multicultural Aspects of Sociolinguistics in Deaf Communities. Washington, D.C: Gallaudet University Press.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suomalaisen viittomakielen lautakunnan 13. kokouksesta 27.5.2000. Viitattu 18.11.2013.
http://www.kotus.fi/files/1843/kokous_13-270500.pdf

Kuitunen, Esmeray 2012. Seta Ry: verkossa olevien esittelytekstien kääntäminen viittomakielelle. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Perustutkinnon opinnäytetyö.

Kuronen, Juuso 2012. "Nyt helähti piparkakkuhyllly!" – Salibandytermien luokittelu. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Perustutkinnon opinnäytetyö.

Kuurojen Liitto ry 2013a. Kirjasto ja tietopalvelu. Viitattu 16.11.2013. <http://www.kl-deaf.fi/Page/31d1e5c9-f422-491a-aa74-b503dd39abba.aspx>

Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2010. Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Kuurojen Liitto ry 2013b. Suomalaisten viittomakielten verkkosanakirja Suvi. Viitattu 12.11.2013 <http://suvi.viittomat.net/index.php>

Kuurojen Liitto ry 2013c. Uutiset. Viitattu 20.11.2013. <http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/uutiset/>

Kuurojen Liitto ry, Viittomakielikeskus 2002. Viittoen seksistä vauvoihin. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.

Kuurojen Liitto ry 1973. Viittomakielen kuvasanakirja. Helsinki: Kuurojen Liitto ry

Latokangas, Pirjo 1994. Tie hämmennyksestä sitoutumiseen. Helsinki Seksuaalinen Tasavertaisuus SETA ry.

Lehto, Juhani & Kovero, Camilla 2010. Homoseksuaalisuus – tieteen näkökulma ja miesten kertomana. Helsinki: Lilit.

Kaisa Lehtosalo & Laura Tyysteri 2011. Eettiset kysymykset sanakirjatyössä. Artikkeliteoksessa Käännösteoria, ammattikieliset ja monikielisyys. VAKKI:n julkaisu, N:o 38. Vaasa 2011. Kieli- ja käännöstieteiden laitos, Turun yliopisto.

Malm, Anja & Östman, Jan-Ola 2000. Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. 1. painos. Helsinki: Finn Lectura.

Michaels, Paul 2008. The Cultural and Linguistic Study of Gay Sign Variation in the Deaf Gay Community. Durham University: Department of Languages. Viitattu 9.12.2013. Luettavissa osoitteessa http://www.academia.edu/4551959/The_Cultural_and_Linguistic_Study_of_Gay_Sign_Variation_in_the_Deaf_Gay_Community

Michaels, Paul 2011. A study of interpreting provision in the Deaf gay community. Teoksessa Synergy: Moving Forward Together. European Forum of Sign Language Interpreters.

Nettles, Reginald & Balter, Rochelle 2012. Multiple Minority Identities. New York: Springer Publishing Company.

Nissinen, Jussi 2006. Seksuaalinen suuntautuminen. Teoksessa Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim

Nyman, David 1991. A Deaf-Gay Man. Teoksessa Being Deaf: The Experience of Deafness. London: Pinter Publishers.

Vilkkä, Hanna 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Runder, William & Butkowsky, Rochelle 1981. Signs used in the Deaf Gay Community. Artikkeliteoksessa Sign Language Studies numero 30, kevät 1981. Maryland: Linstok Press.

Salo, Aija 2011. Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Kielisilta-lehti 1/2011.

Sanastokeskus TSK 2013. Sanastotyö: Mitä, miksi ja kenelle? Viitattu 2013. http://www.tsk.fi/tsk/fi/sanastoty%C3%B6_-_mit%C3%A4_miksi_ja_kenelle%3F-8.html

Seppälä, Katri 2010. Sanastotyötä, termityötä vai jotain ihan muuta? Terminfo 3/2010, 3

Seta ry 2013a. Koulutusmateriaali kouluttajille. Julkaisematon.

Seta ry 2013b. Lhbt-sanasto. Viitattu 12.11.2013
<http://www.seta.fi/index.php?k=17509>

Seta ry 2013c. Mikä Seta on? Viitattu 12.11.2013 <http://www.seta.fi/jarjesto>

Seta ry 2013d. Opas toimittajalle: Näin kirjoitat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Viitattu 16.11.2013. <http://seta.fi/julkaisut>

Seta ry 2013e. Rakkaus on rakkautta – esite. Viitattu 16.11.2013.
<http://seta.fi/julkaisut>

Seta ry 2013f. Toimintasuunnitelma 2013. Viitattu 16.11.2013.
<http://www.seta.fi/toimintasuunnitelma2013>

Sisäasian ministeriön yhdenvertaisuustiimi 2013. Kohti monimuotoisuutta – koulutusmateriaali. Viitattu 16.11.2013
<http://www.yhdenvertaisuus.fi/@Bin/114832/koulutusmateriaali-SEIS.pdf>

Skutnabb-Kangas, Tove 1988: Vähemmistö, kieli ja rasismi. Helsinki: Gaudeamus.

Stockholms Universitet 2013. Teckenspråkllexikon. Viitattu 12.11.2013.
<http://130.237.171.78/fmi/iwp/cgi?-db=Svenskt%20teckenspr%C3%A5kslexikon&-loadframes>

Suomen viittomakielen tulkki ry 2011. Kielisilta – lehti 1/2011.

Suonuuti, Heidi 2006. Sanastotyön opas. Helsinki: Sanastokeskus TSK ry.

Transtukipiste 2013. Sanasto. Viitattu 12.11.2013.
<http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>

Törnroos, Hanna & Ylkänen, Anu 2010. Autokouluviittomia: esimerkkejä autokoulussa käytettävistä viittomista suomalaisessa viittomakielessä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Perustutkinnon opinnäytetyö.

Valtioneuvoston kanslia 2013. Terminologinen sanastotyö. Viitattu 16.11.2013.
<http://vnk.fi/toiminta/kielipalvelut/sanastotyö/fi.jsp>

LIITTEET

23.5.2013

Haastattelukutsu

Oletko äidin- tai ensikieleltäsi viittomakielinen? Oletko homo / lesbo / bi / trans-ihminen?

Teen opinnäytetyötä Humanistisessa ammattikorkeakoulussa Helsingissä viittomakielen tulkin koulutusohjelmassa. Opinnäytetyössäni haluan selvittää millaisia viittomia viittomakieliset hlt-ihmiset käyttävät itsestään ja muista seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvista sekä muita yhteisöön liittyviä viittomia (kuten yhdistysten, ravintoloiden ja juhlien nimiviittomat).

Tutkimus toteutetaan haastattelututkimuksena. Haastattelut videoidaan. Haastattelumateriaalin pohjalta tuotetaan viittomakielinen sanasto SETA ry:n nettisivuille. Opinnäytetyön tilaaja on Seta ry.

Käsittelen haastattelumateriaalin ehdottoman luottamuksellisesti ja käytän sitä vain tätä tutkimusta varten. Haastateltavien henkilöllisyys ei tule paljastumaan tutkimuksesta eikä tutkimuksen pohjalta tehtävästä sanastosta.

Etsin tutkimustani varten haastateltaviksi homo-, lesbo-, bi-, trans- tai queerhenkilöitä, joiden äidin- tai ensikieli on suomalainen viittomakieli.

Tutkimushaastatteluun voi osallistua Helsinki Pride – viikon aikana järjestettävässä viittomakielisessä tapaamisessa keskiviikkona 26.6.2013 klo 17-19 Seta ry:n keskus-toimistolla (Pasilanraitio 5 (toinen kerros), 00240 Helsinki).

Mikäli haluat osallistua tutkimukseen, muttet pääse viittomakieliseen tapaamiseen 26.6, voimme sopia myös muun haastatteluajan. Otathan yhteyttä emmi.christensen@humak.edu tai 044-XXXXXXX.

Tätä kutsua saa jakaa!

Ystävällisin terveisin,

Emmi Christensen
Viittomakielen tulkiopiskelija
puh. 044-XXXXXXX
emmi.christensen@humak.edu

SOPIMUS TUTKIMUSHAASTATTELUUN OSALLISTUMISESTA

Annan viittomakielen tulkiopiskelija Emmi Christensenille luvan käyttää haastattelutilanteessa kuvattua videomateriaalia sekä antamani tietoja opinnäytetyösäännön (Viittomakielentulkin koulutusohjelma HUMAK Helsinki).

Tutkimushaastattelun aikana kuvattua videomateriaalia ei julkaista eikä esitetä julkisesti. Materiaalia tullaan käyttämään vain opinnäytetyötutkimuksen tekemiseen. Materiaali tuhoetaan tutkimuksen valmistuttua.

Haastateltavien henkilöllisyys pidetään salassa eikä heitä voida tunnistaa valmiista opinnäytetyöstä.

Helsingissä 26.6.2013

Emmi Christensen

emmi.christensen@humak.edu

044-XXX XXXX

HLBT termit & määritelmät suomeksi (Haastattelussa käytetyt)

Emmi Christensen 2013

1. Homo

- Homo on mies, joka pitää miehistä ts. homoseksuaalinen mies. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)
- Homo on mies, jolla on kyky ihastua, rakastua tai tuntea vetoa pääasiassa ihmisiin, jotka ovat hänen omaa sukupuoltaan. (Seta, Rakkaus on rakkautta – esite)

2. Homofobia

- Homofobia on vastenmielisyyden, vihan tai pelon tunne, joka kohdistuu homoseksuaalisuuteen tai homoihin. (Seta, Kouluttajien koulutusmateriaali, 2013)

3. Lesbo

- Lesbo on nainen, joka pitää naisista ts. homoseksuaalinen nainen. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)
- Lesbo on nainen, jolla on kyky ihastua, rakastua tai tuntea vetoa pääasiassa ihmisiin, jotka ovat hänen omaa sukupuoltaan. (Seta, Rakkaus on rakkautta – esite)

4. Biseksuaali

- Biseksuaalilla on kyky ihastua ja tuntea seksuaalista vetoa ihmisiin heidän sukupuolestaan riippumatta. (SETA, Rakkaus on rakkautta – esite)

5. Bifobia

- Bifobia on vastenmielisyyden, vihan tai pelon tunne biseksuaalisuutta tai biseksuaaleja kohtaan. (Seta, Kouluttajien koulutusmateriaali, 2013)

6. Homoseksuaali (mies tai nainen)

- Homoseksuaali on henkilö, jonka seksuaalinen halu kohdistuu samaa sukupuolta olevaan kuin hän itse on, ja hän myös itse nimeää itsensä homoseksuaaliksi. (Vilkkä 2010,165)
- Homoseksuaalisuus tarkoittaa kykyä ihastua, rakastua tuntea eroottista ja emotionaalista vetovoimaa omaan sukupuoleensa kuuluvia ihmisiä kohtaan. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)

7. Seksuaalinen suuntautuminen

- Seksuaalinen suuntautuminen on yksilön itsensä määritelmä siitä, keneen hänellä on kyky tuntea vetovoimaa joko emotionaalisesti ja/tai eroottisesti. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)

8. Seksuaalivähemmistö

- Seksuaalivähemmistöt termillä viitataan homoihin, lesboihin, bi-ihmisiin sekä transsuuntautuneisiin ihmisiin. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)

9. Queer

- Queer kyseenalaistaa yhteiskunnan sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä normeja. Yhä useammalle queer on myös identiteetti, jonka kuvaamiseksi perinteiset kategoriat ovat liian rajoittavia. (Seta, http://www.seta.fi/doc/Seta_Rakkaus_on_rak_kautta_esite.pdf)

10. Heteroseksuaali, Hetero

- Heteroseksuaali on henkilö, jonka seksuaalinen halu kohdistuu toiseen sukupuoleen kuin hän itse on ja joka myös nimeää itsensä heteroseksuaaliksi. (Vilka 2010, 165)
- Heteroseksuaalisuus tarkoittaa kykyä ihastua, rakastua, tuntea eroottista ja/tai emotionaalista vetovoimaa ns. vastakkaista sukupuolta kohtaan. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)

11. Transsuuntautunut

- Transsuuntautunut ihminen kokee emotionaalista ja/tai eroottista vetoa erityisesti transihmisiä kohtaan. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)
- Transsuuntautuneeksi sanotaan henkilöä, joka tuntee seksuaalista halua pääasiallisesti transihmisiin, kuten transgendereihin tai transsukupuolisiin. (Vilka 2010, 168)

12. Questioning (Q)

- Questioning (suom. kyseenalaistaminen) termillä tarkoitetaan tilaa, jossa yksilö ei halua liittää itseensä mitään seksuaalitaik sukupuoli-identiteettiä, vaan haluaa toistaiseksi taipysyvästi tutkia, kokeilla ja arvioida itselleen sopivaa identiteettiä. Termille ei ole vakiintunutta suomenkielistä termiä. (Henkoht tiedonanto Marita Karvinen, 2013)

13. Ei-hetero

- Ei-hetero tarkoittaa yleensä seksuaalivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä (biseksuaaleja, homoja ja lesboja). (<http://www.homofobia.fi/homoseksuaalisuus>)

14. Sateenkaarikansa

- Termiä käytetään Suomessa ja kansainvälisesti, kun tarkoitetaan kaikkia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kaikessa moninaisuudessaan. (SETA, http://seta.fi/doc/materiaali/Setan_toimittaja_opas_2012_vihkotulostus.pdf, 2012)

15. HLBT / HLBTQI / LHBT

- HLBTQI on yläkäsite, joka viittaa sekä seksuaali-että sukupuolivähemmistöihin: lesbot, homot, biseksuaalit/bi-ihmiset, transihmiset. Myös lhbt, hlbt tai hlbti. (SETA, http://seta.fi/doc/materiaali/Setan_toimittaja_opas_2012_vihkotulostus.pdf, 2012)

16. Aseksuaali

- Aseksuaalisuus tarkoittaa usein seksuaalisen kiinnostuksen tai halun puuttumista. Käsitteellä on useita eri määrittelyjä. Aseksuaalinen henkilö voi kokea olevansa bi, hetero, homo tai lesbo. Seta ei pidä aseksuaalisuutta sinänsä seksuaalisena suuntautumisena. (http://seta.fi/doc/materiaali/Setan_toimittaja_opas_2012_vihkotulostus.pdf)

17. Hetero-oletus

- Hetero-oletus on yhteiskunnallinen ajatusmalli, jonka mukaan kaikki ihmiset ovat heteroita, kunnes toisin kerrotaan. (Seta, Kouluttajien koulutusmateriaali, 2013)

18. Heteronormatiivisuus

- Heteronormatiivisuudella tarkoitetaan ajatusmallia, jonka mukaan heterous on luonnollisempaa ja toivotumpaa kuin homous. (Myös heteroseksismi) (Seta, Kouluttajien koulutusmateriaali, 2013)

19. Drag King

- Drag King on mieheksi pukeutuva nainen. Mahdollisesti yleisölle esiintyvä performanssotaiteilija tai nainen, joka harrastaa ristiinpukeutumista. Käsitteen merkitys ei ole vakiintunut. (Vrt. Drag Queen) (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)

20. Drag Queen

- Drag Queen on tyyliltään speaktaakkelimainen naiseksi pukeutuva mies, performanssitaiteilija, joka esiintyy yleisölle julkisesti tai yksityisesti. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)

21. ”Kaappi”, ”olla kaapissa”

- Kaappi (olla kaapissa) on symbolinen käsite, jolla kuvataan ei-heteroseksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen moninaisuuden salaamista sosiaalisissa tilanteissa. (Seta, Kouluttajien koulutusmateriaali, 2013)

22. Karhu(homo)

- Karhu Sanalla karhu(tai karhuhomo) viitataan rennon maskuliinisiin, ”karhumaisiin” homomiehiin. Karhuhomous on syntynyt vastaliikkeenä pinnalliselle homokulttuurille. (Suomen Karhut Fin-Bears ry, <http://www.finbears.org/>)

23. Lepakko

- Lepakko on tuttavallinen ilmaisu naisesta, joka tuntee emonitionalista ja/tai eroottista vetoa pääsääntöisesti toisia naisia kohtaan, lesbo. (Seta, Kouluttajien koulutusmateriaali, 2013)

24. Pride

- Pride (vapautusliike) on ihmisoikeustapahtuma, jonka tarkoituksena on edistää tasavertaisuutta ja edistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia sekä tuoda näkyvyyttä hlbt-yhteisölle. Priden tunnuksina käytetään usein sateenkaarilippuja. Pride-tapahtumiin kuuluu karnevalihenkisyys, poliittisen viestin ja yhteisöllisyyden ohella. (<http://ranneliike.net/teema/pride-javapautusliike?cid=47>)

25. Rekisteröity parisuhde

- Rekisteröity parisuhde tarkoittaa kahden samaa sukupuolta olevan 18 vuotta täyttäneen henkilön rekisteröityä parisuhdetta. (Tilastokeskus, http://www.stat.fi/meta/kas/rekisteroity_pa.html)

26. Sateenkaariperhe

- Sateenkaariperhe on lapsiperhe, jossa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. (Sateenkaariperheet ry, <http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?i tem=68>, 2013)

27. Sosiaalinen vanhempi

- Sosiaalinen vanhempi on aikuinen, jota lapsen perhe kutsuu vanhemmaksi, mutta jonka vanhemmuus ei ole sidoksissa biologiseen, juridiseen tai geneettiseen vanhemmuuteen. (Sateenkaariperheet ry, <http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?i tem=68>, 2013)

28. Apilaperhe (moniapilaperhe, kolmiapilaperhe, neliapilaperhe)

- Apilaperhe – perhe, jossa lapsi tai lapset ovat syntyneet kahden eri perheyksikön yhteiseksi lapsiksi. Esimerkiksi naisparin ja itsellisen miehen tai miesparin ja naisparin yhdessä muodostama perhe. Apilaperheet voidaan jakaa edelleen kolmen vanhemman kolmiapilaperheisiin, neljän vanhemman neliapilaperheisiin tai kahden vanhemman ystäväperheisiin. Apilaperheissä kaikki vanhemmat ovat yleensä lapsen tai lasten sosiaalisia vanhempia, mutta lainsäädännön puutteista johtuen vain kaksi heistä voi olla vanhempia myös lain silmissä.

29. Perheen sisäinen adoptio

- Perheen sisäinen adoptio tarkoittaa adoptiota, jossa avio- tai rekisteröity puoliso vahvistetaan puolisonsa lapsen juridiseksi vanhemmaksi. (<http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=68>)

30. Sukupuolivähemmistö

- Sukupuolivähemmistö Termillä tarkoitetaan transihmisiä, intersukupuolisia sekä sukupuolettomiksi itsensä kokevia. (SETA, Sukupuolen moninaisuus-esitys)

31. Sukupuoli-identiteetti

- Sukupuoli-identiteetti on ihmisen oma kokemus siitä, mihin sukupuoleen hän samaistuu tai minkä sukupuoliryhmän hän kokee omakseen. Sukupuoli-identiteetti voi olla mies, nainen tai jotain muuta. (SETA, Sukupuolen moninaisuus-esitys)

32. Transsukupuolinen

- Transsukupuolinen on henkilö, joka ei koe omakseen sitä sukupuolta, jota hänet on syntyessään määritelty edustavan ja johon hänet on kasvatettu. Henkilölle itselleen on selvää mikä hänen sukupuolensa, mutta ristiriita syntyy suhteessa ympäristöön – sen oletuksiin ja odotuksiin. Henkilön biologinen sukupuoli ei siis vastaa hänen omaa sisäistä kokemustaan, psyykkistä sukupuoltaan. (Vilkka 2010, 167)
- Transsukupuolisuudessa on kyse sukupuolen kokemisesta: transsukupuolinen henkilö kokee, että hänen kehonsa ilmaisee hänen sukupuolikokemustaan väärin. Hänellä on siis vahva ristiriita sisäisen sukupuolikokemuksensa ja ruumiillisten sukupuolipiirteidensä sekä kulttuuristen sukupuoliodotusten välillä. Sukupuoliristiriita on mahdollista ratkaista lääketieteellisellä naisellistavalla tai miehittäväällä sukupuolen korjaushoidolla. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)

33. Transihminen

- Transihminen on kattotermi, jonka alle katsotaan kuuluvan niin transsukupuoliset, transvestiitit kuin transgenderitkin. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)

34. Transfobia

- Vastenmielisyyden, vihan tai pelon tunne transihmisyyttä ja transihmisiä kohtaan. Sanaa käytetään kahdessa merkityksessä: transfobia voi joskus olla psykologinen fobia, mutta yleensä sanalla viitataan negatiiviseen asenteeseen transihmisyyttä kohtaan. Transfobia ei kuitenkaan ole vain transfobisen yksilön ominaisuus, vaan sitä on kulttuurisissarakenteissa ja käytännöissä. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)

35. Transvestiitti

- Transvestiitilla on tarve ilmaista persoonassaan olevaa toista sukupuolta. Hänellä on tarve vaihdella sitä, samastuuko hän mieheksi vai naiseksi. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)
- Transvestiitti tarkoittaa henkilöä, joka silloin tällöin halua eläytyä toisen sukupuolen rooliin pukeutumalla toisen sukupuolen vaatteisiin ja toimimalla toisen sukupuolen roolissa. Näin henkilö voi tuoda esille omaan persoonaansa kuuluvia toisen sukupuolen piirteitä tai ominaisuuksia. Toisin sanoen esimerkiksi mies pukeutuu naisten vaatteisiin ja eläytyy naisen rooliin tai päin vastoin. (Vilkka 2010, 168)

36. Genderblender

- Genderblender Käsitteellä viitataan sukupuolirooliin kyseenalaistamiseen, leikittelyyn ja kykyyn tai haluun poimia eri tilanteissa persoonallinen kooste eri sukupuoliominaisuuksista ja sukupuoleen liittyvistä ilmaisutavoista. (<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=seksuaalisen-suuntautumisen-moninaisuus>, Teksti SETA ry.)

37. Intersukupuolinen

- Intersukupuolinen on henkilö, jonka biologinen sukupuoli syntymän hetkellä ei ole yksiselitteisesti mies tai nainen. Eli hän voi anatomisesti, hormonaalisesti tai geneettisesti muistuttaa sekä miestä että naista. (Vilkka 2010, 165)
- Intersukupuolisuus on yleisnimi tiloille, joissa yksilön fyysiset, sukupuolta määrittävät tekijät eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)

38. Transgender

- Transgender viittaa henkilöön, joka itse kokee olevansa sukupuoleton, sukupuoleltaan määrittelemätön, kokee elävänsä kahden sukupuolen välimaastossa tai jonka sukupuolisessa ilmaisussa ilmenee sekä maskuliinisena että feminiinisenä pidettyjä piirteitä. (Vilkka 2010, 167)

39. Sukupuolen ilmaisu

- Sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan sitä, miten yksilö kaikella käyttäytymisellään ja toiminnallaan ilmaisee sukupuoltaan. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali 2013)

40. Sukupuolen korjaus

- Sukupuolen korjauksella tarkoitetaan prosessia, jonka aikana transsukupuolinen henkilö korjauttaa fyysisistä ja/tai juridista sukupuoltaan vastaamaan sukupuoli-identiteettiään. (SETA, http://seta.fi/doc/materiaali/Setan_toimittajaopas_2012_vi_hkotulostus.pdf)
- Sukupuolenkorjauksella tarkoitetaan prosessia, jonka aikana henkilön juridinen ja sosiaalinen asema muutetaan ja fyysinen sukupuoli korjataan mahdollisimman hyvin vastaamaan sitä sukupuolta, jonka henkilö henkisesti kokee sukupuolekseen. (Vilkka 2010, 167)
- Sukupuolen vaihdos on vanhentunut termi, jolla viitataan sukupuolenkorjaukseen. (SETA, http://seta.fi/doc/materiaali/Setan_toimittajaopas_2012_vihkotulostus.pdf)

41. CIS-sukupuolinen

- CIS-sukupuolinen on henkilö, jonka sukupuolen minäkokemus vastaa hänelle syntymässä määriteltä sukupuolta. (SETA kouluttajien koulutusmateriaali, 2013)

42. CIS-fobia

- CIS-fobia on vihan, pelon tai vastenmielisyyden tunne cissukupuolisuutta tai cisihmisiä kohtaan. (Seta, Kouluttajien koulutusmateriaali, 2013)

43. Sukupuolinormatiivisuus

- Sukupuolinormatiivisuus on kyseenalaistamaton käsitys siitä, että sukupuolia on vain kaksi: mies ja nainen. Jokaisen pitää olla joko nainen tai mies tavoilla, jotka kulttuuri määrittää. Sukupuoli nähdään pysyvänä. (Transtukipiste, http://www.transtukipiste.fi/doc/Tyoelaman_opas.pdf)

44. Transfeminiininen

- Adjektiivi transfeminiininen viittaa henkilöön, joka on syntymässä määriteltä pojaksi tai intersukupuoliseksi ja joka kokee, että tämä on hänelle väärä tai riittämätön määritelmä siten, että hän kokee sukupuolensa syntymässä määriteltä feminiinisemmäksi. Esimerkkejä voivat olla transsukupuolinen nainen, transvestiitti tai transgender. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)

45. MtF

- MtoF (Male-to-Female) tarkoittaa henkilöä, joka on biologiselta sukupuoleltaan mies, mutta kokee olevansa nainen. (Vilkkä 2010, 167)

46. Transnainen

- Nainen, joka on syntymässä määriteltä pojaksi, transsukupuolinen nainen. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)

47. Translapsi

- Translapsi on lapsi, jolla on tyttö/poika sukupuolirajan ylittävä samastumisen kokemus. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)

48. Transmies

- Mies, joka on syntymässä määriteltä tytöksi; transsukupuolinen mies. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)

49. Transmaskuliininen

- Adjektiivi transmaskuliininen viittaa henkilöön, joka on syntymässä määriteltä tytöksi tai intersukupuoliseksi ja joka kokee, että tämä on hänelle väärä tai riittämätön määritelmä siten, että hän kokee sukupuolensa syntymässä määriteltä maskuliinisemmäksi. Esimerkiksi transsukupuolinen mies ja transgender. (Transtukipiste, <http://www.transtukipiste.fi/index.php?k=17271>)

50. FtM

- FtM (Female-to-Male) tarkoittaa henkilöä, joka on biologiselta sukupuoleltaan nainen, mutta kokee olevansa mies. (Vilkkä 2010, 167)

51. Sukupuolen moninaisuus

- Sukupuolen moninaisuus termillä viitataan siihen, että yksilöiden sukupuolen fyysinen kehitys ja sukupuolen kokeminen vaihtelee. (SETA, Sukupuolen moninaisuus-esite)

52. Baarit?

- Helsinki:
 - Kulma-kahvila / karhupuiston kioski
 - Cavalier
 - DTM
 - Fairytale
 - Hercules
 - Mann's street
 - Nalle pub
 - Sauna Vogue
 - Terassi bar
- Tampere: Mixei
- Turku: suXes
- Oulu: Bar Becsu, Bar Yöhuikka

53. Haukkumasanat?

- Negatiivinen sävy?
- Homot? Lesbos? Bi? Trans?
- Kuinka ”viitotaan rumasti”, haukutaan?
- Suomeksi esim: Banaanipoika, B-Rapun poika, Fägäri, Fazer-poitsu, Hinaaja, Hinari, Hinttukka, Hinttari, Hintti, Homppeli, Hompsu , Homssu, Kei (Keijo), Klaavapuolen poika, Leidi-seppo, Perätuupari, Purppurapeitsen ritari, Rämehomo, Riikinkukko, Rööriroope, Seivässeppo, Sukkahousu-sakari, Suklaapoika, ”Vitun lesbo!”, transu.....

54. Alakulttuurit?

- Butch
- Femme
- Rekkalesbo
- Karhu(homo)
- Nahkahomo
- ???

55. Tapahtumat?

Pride
 Helsinki Pride
 North Pride
 Leimautumispäivät
 Vinokino
 Eri paikkakuntien Pride-tapahtumat?

56. Järjestöjä

- Seta ry.
- HeSeta ry, Uusimaa
- Hobiles ry, Joensuu
- Jyväskylän Seta ry, Jyväskylä
- Kymenlaakson Seta ry, Kotka-Kouvola
- Lahden Seta ry, Lahti

- Opiskelijavinokkaat -OVI ry, Helsingin yliopiston ylioppilaskunta
 - Oulun Seta ry, Oulu
 - Pirkanmaan Seta ry, Tampere
 - Rovaniemen Seta ry, Rovaniemi
 - Saimaan Seta ry, Lappeenranta
 - Satakunnan Seta ry, Pori
 - Savon Seta ry, Kuopio
 - Turun seudun Seta ry, Turku
 - Vaasan Seta ry, Vaasa
 - Åländska hbt-föreningen Regnbågsfyren rf, Mariehamn
 - Dreamwear Club ry
 - Kansallinen sateenkaariryhmä -Kasary ry
 - Mummolaakso ry
 - Regnbågsankan rf
 - Sateenkaariperheet ry
 - Suomen Karhut Fin-Bears ry
 - ARCUS
 - HOT ry
 - Homoglobiini
 - Malkus
 - Martat ja Martit ry
 - Turun seudun mummolaakso ry
 - MSC Finland-Tom's Club ry
 - Positiiviset ry
 - Sekava
 - Trasek ry
 - Teekkarilesbot ja polyteknikkohomot
 - Yhteys-liike
 - Telehpy
 - Ranneliike.net
 - Aidstukikeskukset
 - finnqueer.net
 - Out'n loud
 - Sappho.net
- MUITA?